

HOUSE OF COMMONS
CHAMBRE DES COMMUNES
CANADA

KU DENEDÉDŁINE BEYATIÉ ʔEJA BA ʔEŁIGIDH KUĘ NEDHÉ YISÍ BET'ʔOREʔÁ HA NUT'Á T'OHÓ ʔASI NEDHÉ GHĄ NAYATÍ DÉ

ʔeja t'a ʔerihł'is holı sı t'a Dene ʔeła delłth'ı T'at'u begharé ʔası
k'enats'edé ʔeyı chu ʔeja Yısı Hochogh T'a ʔası dałtsı hobebası

Honourable Larry Bagnell, T'a Dene bet'esi ʔası għa yatı

JUNE 2018 neņe k'e
42nd ʔEJA YISI HOCHOGH, 1st SESSION T'OHÓ NAYAĪTI

T'á bet'esi ʔasi ghaŋ nayati selya si ʔediri Yisi Hochogh Ba ʔeŋidh Dene deŋth'i hobeá

T'Á BET'ESÍ ʔASI GHAŋ YATÍ YEK'ORŋʔÁ SI

Ku horelyu t'a yati hol si ʔeja Yisi Hochogh t'á Ba ʔeŋidh Dene deŋth'i Ba chu t'á Dene ʔeŋa deŋth'i si horelyu Dene t'á losi yeŋh horelŋh de ba thelá si. Ku ʔeja Yisi Hochogh Dene t'ok'e Yisi Hochogh Ba ʔeŋidh Dene deŋth'i si hotie ʔediri hodogheŋh hoŋa chu yati he't'al hobasi ʔeja Yisi Hochogh t'á Ba ʔeŋidh Dene deŋth'i ʔeyi chu t'á Dene ʔeŋa deŋth'is ʔeyi dŋhŋ bek'e yefŋ hoŋa. Ku ʔeyi yati si boghédi hoŋa.

Ku bek'e yati hoté hadé ʔeja Yisi Hochogh t'á Ba ʔeŋidh Dene deŋth'i ʔeyi chu bets'ŋ Dene ʔeŋa deŋth'i, beyatie t'orŋŋa horŋŋh dé neba hoŋa si Dene hel. Kuli ʔeyi yati t'orŋŋa dé bet'a tsamba herŋtsi ha due sj. Ku ʔeyi t'a bet'a ʔasi hoghedí *Copyright Act ʔasi hoghedí yati*. T'a det'is si nahŋyas dé neba nuŋ'ahile huk'é dé neghaŋ nayati ghonŋ. Ku ʔeyi t'orŋŋa horŋŋh de t'á Dene Bet'esi ʔasi ghaŋ yati horŋké dé ʔeja Yisi Hochogh Ba ʔeŋidh Dene deŋth'i ts'ŋ neBa nuŋá ghonŋ si t'a borŋké si basi.

Ku ʔasi bets'ŋ netŋsi hadé ʔeja Yisi Hochogh Ba ʔeŋidh Dene deŋth'i t'aradi si ghaŋ ʔeyer ts'ŋ neŋáŋlé si. Ku ʔediri yati ʔeja Yisi Hochogh Ba ʔeŋidh Dene deŋth'i beyatie si ʔeyer ts'ŋ neŋáŋilé si beyatie hŋlchú ha bet'orŋŋa horŋŋh dé. Ku t'oho yati hŋlchŋ hu thŋtsŋ dé t'á ʔasi ghaŋ yati Dene ʔeŋa deŋth'i ʔeja Yisi Hochogh t'á Ba ʔeŋidh Dene deŋth'i, t'á ʔasi ghaŋ ʔesodí si borŋké ʔa neBa nuŋá ghonŋ bet'orŋŋh ʔediri *Copyright Act T'a bet'esi ʔasi hoghedí yati Basí*.

Ku ʔediri yati huŋ si neghaŋ yati hŋlchuhile huto neghŋá hŋlé si ʔeyi chu t'a Dene ha hoŋa ʔeja Yisi Hochogh t'á Ba ʔeŋidh Dene deŋth'i ʔeyi chu t'á Dene ʔeŋa deŋth'i si hotié boghedí hoŋa. Ku yati nadzis ch'a yunadhe ha ʔeja Yisi Hochogh Ba ʔeŋidh Dene deŋth'i in ʔediri Dene ha nuŋ'a k'í yati najis ch'a hotie boghedí Denesŋyanŋti kué Basí tth'i hel. ʔeja Yisi Hochogh Ba ʔeŋidh Dene deŋth'i ʔedŋŋ there Ba hoŋa ʔeyi chu t'á Dene ʔediri yati nahŋyas dé ʔeja Yisi Hochogh bedagharéhile ʔasi hol dé den ghaŋ nayati ha ba hoŋa.

Ku honesí yati hadé ʔediri Yisi Hochogh Ba ʔeŋidh Dene deŋth'i beghaŋ ʔeja tsátsane benŋ huŋ website k'e huŋa si ʔeja huŋ si ʔeyi k'i: www.ourcommons.ca

**KU DENEDÉDŁINE BEYATIÉ ʔEJA BA ʔEŁIGIDH
KUE ʔ NEDHÉ YISI BET'ʔOREʔÁ HA NUȚ'Á T'OHÓ
ʔASI NEDHÉ GHĄ NAYATÍ DÉ**

**ʔeja t'a ʔerihł'is holı sı t'a Dene ʔeła delłth'ı
T'at'u begharé ʔası k'enats'edé ʔeyı chu ʔeja Yisi
Hochogh T'a ʔası dałtsı hobebası**

**Hon. Larry Bagnell
T'a Dene bet'esı ʔası ghą yatı**

JUNE 2018 neę k'e

42nd ʔEJA YISI HOCHOGH, 1st SESSION T'OHÓ NAYAȚTI

T'À ʔEDIRI ʔERİHTĹ'IS K'EYAIĹTI NETS'ĒN YATI NĪT'À SI

ʔedıri ʔerıth'ıs holı sı t'ą Dene ʔeġa detth'ı ʔeją Yıı Hochogh Ba ʔeıııııı Dene detth'ı berıht'ı sı

Ku ʔedıri ʔerıth'ıs holı k'ı nuheba nılyá sı ʔeją Yıı Hochogh hobeba t'ąt'u ʔası hoé ha t'ą Dene ʔeġa detth'ı sı hobası Dene ha nılyá sı ʔeyı chu t'a yati holı sı t'ąt'u ʔası k'enats'edé ha. Ku ʔalı yati hoé hadé yunadhé dé t'ąDene ʔeġa detth'ı ʔeją bası yunadhé ghonı sı, ʔeyı chu t'ąt'e ʔa ʔedıri hadayıla sı beghay yati hoé ha.

ʔASI GHĄ YATI DENE ʔEŁA DEŁTTH'I T'ĄT'U BEGHARÉ ʔASI K'ENATS'EDÉ ʔEYI CHU ʔEJA YISI HOCHOGH T'A ʔASI DAŁTSÍ

T'A DENE BETŁ'ESI ʔASI GHĄ YATÍ

Hon. Larry Bagnell

VICE-T'A DENE BETŁ'ESI ʔASI GHĄ YATÍS

Blake Richards

David Christopherson

BA ʔEŁIGIDH DENE

Chris Bittle

Andy Fillmore (T'ą Dene yarılınł hıle t'ą Ba ʔełıgıdh Dene hots'ł, ʔedırı yatı k'é t'ą ʔası ghą yatı Order t'a nailná 104(5).)

David de Burgh Graham

Kevin Lamoureux (T'ą Dene yarılınł hıle t'ą Ba ʔełıgıdh Dene hots'ł, ʔedırı yatı k'é t'ą ʔası ghą yatı Order t'a nailná 104(5).)

John Nater

Scott Reid

Ruby Sahota

Scott Simms

Filomena Tassi

HONÉZI T'A BA ʔEŁIGIDH DENES OF ʔEJA YISI HOCHOGH BEŁ NODHER

Sylvie Boucher

Nathan Cullen

Robert J. Morrissey

Hon. K. Kellie Leitch

Michael Levitt

Ron Liepert

Cathy McLeod

Hon. Erin O'Toole

Romeo Saganash

Raj Saini

Kennedy Stewart

Bob Zimmer

T'À BETŁ'ESÍ ʔASI GHETŁ'EL DENE ʔEŁA DEŁTTH'I HA THEDÁ

Andrew Lauzon

ʔEJA YISI HOCHOGH T'À ʔERIIHTŁ'IS HOGHEŁNİ

ʔeja Yisi Hochogh behónié chu Research Service t'a nanót'a k'e hoʔa

Andre Barnes, Analyst ʔasi k'e nanéta Dene

Michaela Keenan-Pelletier, Analyst ʔasi k'e nanéta Dene

T'Ā DĒNE HORELYŪ ʔEĻA DEĻTTH'I ʔEDIRI ʔASI GHĀ YATI DENE ʔEĻA DEĻTTH'I BETS'Ī YATI SI ʔEDIRI HOLĪ K'Ī

Dyhy marsy danjdhen sy ʔediry ʔerihth'is holj k'Ī

SIXTY-SIXTH ʔERIHTh'IS NEDHÉ HOLĪ SĪ

Ku ʔediry t'a yati nedhé hoŋé k'Ī t'a begharé ʔasy k'enats'edé yati ʔediry 108(3)(a)(iii) hulta k'e sí, ʔediry t'ā Dene ʔeŋá Dene ʔeĻa deĻtth'Ī k'Ī t'ok'é Ba ʔeŋyidh Dene deĻtth'Ī Yisy Denedédŋne yatié t'oredhí ha ʔejā Yisy Yisy Hochogh Ba ʔeŋyidh Dene deĻtth'Ī yé hadanidhēn hú ʔediry nuhēxa yati nŋt'āsí:

T'A ʔASIÉ HORELYU ʔEDIRI ʔERIHTŁ'IS YE THELÁ ʔEJA SI

T'AHODI HOTS'İ YATÍ ʔEDIRI K'ENATS'EDÍ HA HOLİ SI.....	1
KU DENEDÉDLİNE BEYATIÉ ʔEJA BA ʔEŁIGIDH KUĘ NEDHÉ YISÍ BET'ʔOREʔÁ HA NUT'Á T'OHÓ ʔASI NEDHÉ GHĄ NAYATÍ DÉ	3
YATÍ BONİDHÉR	3
YUNÉ HOTS'İ T'A ʔÁ YATÍ HOLİ.....	3
A hudzí. Ku t'ą Dene bet'esi ʔası għą yatı t'ok'e ba ʔehıgıdh Dene Yısı hochogh hots'ı t'a yatı holı sı yası sı ʔeja 20 hultá June 2017 neñe k'e chu benesi ʔası t'anódher.....	3
B. Dene yatıe t'oreʔá Yısı hochogh Ba ʔehıgıdh Dene kuę nedhé yé: dıhı t'a yatı hulı għaré bet'oreʔá ha.....	5
i. Dene yatı k'e yatı Tthot'ıne chu Balaı yatıe Yısı hochogh Ba ʔehıgıdh Dene kuę nedhé: nıh hots'ı t'a yatı nedhé bet'a hoʔa għaré boghedı.....	5
ii. k'e. Ku Denedédlıne hobeyatıe ʔeja Yısı Hochogh Ba ʔehıgıdh Dene dełth'ı kuę Ba nut'a ha net'ı ha Bayatıe k'eyatı ha: ʔerıhtł'ıs nedhé bet'a sehoʔa ʔedı halyé ha net'ı għonı.....	6
C. Ku t'at'u ʔedırı yatı bet'oreʔá chu begħaladá ha ʔeja Yısı Hochogh Ba ʔehıgıdh Dene dełth'ı hel	8
D. Ku honezí t'ok'e Ba ʔehıgıdh Dene kuę dahóla Denedédlıne yatı t'odóreʔá dıhı.....	11
i. Senate Canada T'ą yudaghé dełth'ı hots'ı.....	11
ii. k'e. Ba ʔehıgıdh Dene t'ok'e dełth'ı ʔedisı Ba ʔehıgıdh Dene Northwest Territories Yudá neñe hots'ı	12
iii. Nunavut Ba ʔehıgıdh Dene t'ok'e dełth'ı	14
iv. Yukon ts'ęn Ba ʔehıgıdh Dene t'ok'e dełth'ı t'ą Ba ʔehıgıdh dene hots'ı.....	16
v. Scottish ʔeja Yısı Hochogh hots'ı Ba ʔehıgıdh Dene kuğ hoBası	17
vi. United Kingdom Ts'ekı t'ak'oldere benene bets'ı Yısı Hochogh Ba ʔehıgıdh Dene dełth'ı	18

vii. Ba zehgıdh Dene t'ok'e delthh'i zedısi Northern Territory Yutthı Dene harálzá (Australia ts'en).....	19
¿ASI BEHAYATIÉ HA HO¿A.....	20
A hudzí. Denedédhne t'a beyatié za dayałtı Canada nask'athe: yası begħa zedırı yatı holı sı dıhı nuhebá	20
B. Ku zēja Yısı Hochogh Ba zehgıdh Dene delthh'i t'at'u Ba Dene yatı k'eyatı chu beyatié za zası hołé hoBası	24
C. Tulu yunadhé hezā k'e.....	26
i. T'at'u bek'enatse'dé chu chu honezi benaré zası ghā yatı holı zedırı k'ı	27
Yatı nedhé Denedédhne yatıé t'at'u bet'oredhı ha	28
Zedırı yatı holı sı Ba zehgıdh Dene Denedédhne yatıé t'odorełzá ha ..	28
Ku t'a nuheBa hozā sı t'oho Denedédhne za yatıé zēja Yısı Hochogh Ba zehgıdh Dene delthh'i huk'é zası k'enats'edé dé.	29
Denedédhne yatıé bet'orıdher t'oho zası ghā yatı huk'é: t'adı sı bek'erılt'ıs ha zēja Yısı Hochogh Ba zehgıdh Dene delthh'i t'ok'e bets'ı zası k'onı heł.....	30
Ku honezi zası honet'ı hadé	31
Ba zehgıdh Dene t'a tsamba ba thezā yet'a zeghalana ha.....	32
Honet'ı	32
APPENDIX A BEK'INI ¿ERIHTŁ'IS ¿EJĀ THELÁ SI KU T'Ā DĒNE HADÁYAIŁTÍ SI BEZÍ ¿EJĀ THELÁ.....	33
APPENDIX B ¿ERIHTŁ'IS BEK'INI NIŁYÁ T'A YATI NIŁAŁYA ¿EJĀ DELA Sı.....	37
NAYAŁTI HOTS'ı T'A ¿ERIIHTŁ'IS DETŁ'IS.....	39

T'AHODI HOTS'Í YATÍ ʔEDIRI K'ENATS'EDÍ HA HOLÍ SI

Ku dëne t'q ʔela deltth'í hobedagharé ʔediri yati holí si, ʔediri t'q Dene ʔela deltth'í k'í t'oho losi ba hosi yati datsi ha t'ok'e Ba ʔeligidh Dene deltth'í bets'ën dqlyé Yisi Hochogh Ba ʔeligidh Dene deltth'í Yisi hots'ën huto nihts'ën k'oldé Government Nihts'ën k'oldé bets'ën. Ku ʔediri t'a yati holí si ʔejq nuhebá det'is si.

T'atthé t'a yati 1 hultá holí k'í

**Denedédłıne yatié bek'anota chu bet'a yati ʔesqt'ele ʔejq Yisi Hochogh t'ok'e
Ba ʔeligidh Dene deltth'í ʔediri yati holí gharé ʔediri ʔerihł'is ye 27**

T'atthé t'a yati 2 hultá holí k'í

Ku t'q Dene ʔeyer Yisi tsamba hodoghełı ʔeyi tsamba theɔq si t'q Ba ʔeligidh Dene deltth'í si t'oho Denedédłıne yatié ɔa ɔasi thełtsı de ʔejq Yisi Hochogh hobasi ʔeyi t'a yetłsı si Ba ʔeligidh Dene By-Law ʔerihł'is bet'a ɔasi k'enats'edé k'e hɔq 32

KU DENEDÉDŁINE BEYATIÉ ʔEJA BA ʔEŁIGIDH KUĘ NEDHÉ YISÍ BET'ʔOREʔÁ HA NUT'Á T'OHO ʔASI NEDHÉ GHĄ NAYATÍ DÉ

YATÍ BONİDHÉR

Ku 25 hulta September 2017 nęnę k'é, t'ą Dene ʔedırı chu t'ą Dene ʔeła delthh'ı heł bet'esi ʔası ghet'el ʔeja hots'ı ("t'a Dene ʔeła delthh'ı hulyé") ʔerıht'ıs holı begħa nılyá nı t'a ʔası nedhé bet'esi nayatı bası ʔeja Ba ʔełıgıdh Dene kuę nedhé Yısı Bası 20 June 2017 nęnę k'é ʔeja Yısı Denedédłıne beyatıé t'oreʔá ha t'oho nayatı dé ¹ ʔeja Yısı hochogh. Ku t'a det'ıs hadé, t'ą Dene bet'esi ʔası ghą yatı Dene ʔedırı Dene ʔełá delthh'ı ts'ęn yatı nıł'ą hu t'oho Denedédłıne ʔeja Yısı Hochogh delthh'ı sı beyatıé t'odorełá hodorełıgh dé ba nıł'á hoʔą.

ʔa ʔedırı 2 hultá November 2017 nęnę k'é, t'a yatı nedhé hoʔą ʔedırı Standing Order hulyé hoBası 108(3)(a)(vi) hultá gharé, ʔedırı Dene t'ą ʔełá delthh'ı sı bets'ęn yatı holı ʔedırı danełıgh ha t'oho ʔası nedhé ghą yatı dé ʔeja Yısı hochogh, ʔeyer t'ąghé hu ʔedırı Dene dayenełıgh hijá nı 20 hultá March 2018 nęnę k'é. ʔa hotıé honét'ı hadé, t'á ʔeja Canada nask'athé t'a yatı Denedédłıne hobets'ı kut'á hats'edı sı ʔedırı yatı ba hadé.

ʔa ʔedırı Dene t'ą ʔełá delthh'ı sı hotıé degħaré marsı danıdħęn sı t'ą Dene yeł delthh'ı ʔedırı ʔerıht'ıs holı sı Bası.

YUNÉ HOTS'ı T'A ʔÁ YATÍ HOLı

A hudzí. Ku t'ą Dene bet'esi ʔası ghą yatı t'ok'e ba ʔełıgıdh Dene Yısı hochogh hots'ı t'a yatı holı sı yası sı ʔeja 20 hultá June 2017 nęnę k'e chu benesı ʔası t'anódher

ʔa 4 hulta May 2017 nęnę k'é, Mr. Robert-Falcon Ouellette, MP Ba ʔełıgıdh Dene, Winnipeg Centre hots'ı, Ba nıł'ą nı ʔası ghą yałtı ha ʔeja Yısı Chogh t'oho Dene xa nıł'ą de ha Ba ʔełıgıdh Dene hadayałtı ha.² Mr. Ouellette nıdhı hu t'a ghą yałtı horełıgh hadé ʔedırı ʔası nedhé nı "Denedédłıne ts'ekı t'ął'u dadathėłá hu sugħuá haraldħęnhıle sı Bası tthere

1 Ku t'ahodı k'ı "Denedédłıne yatıé" ʔeja yatı bet'oreʔá "Denedédłıne yatıé hotthé bet'oreʔá nı ʔeja."
2 ʔası ghą yatı Orders yatı hobası ʔeja hulta 30(5) chu 31 hulta k'é ʔahodı 15 sadzıʔasé Dene ha nıł'á hoʔą, Minister T'ak'oldhere hılé, t'ą bet'esi ʔası ghą yatı sı Dene ha nıł'á hoʔą t'a losı ʔası ghą yałtı horełıgh sı ba nıł'á huʔą ʔıghé sadzıʔasé hots'ęn.

njdhn nj.³ ʒeyi ʒa hotié yatı natser hełtsı hadé, beyatié ʒena yatı ʒa yełtsı ha horełɔɔh nj, ʒeyer dé hotié degħaré natser hanjdhen nj ʒá. Hotthé ts’ęn Mr. Ouellette t’adı ha yatı njɔɔ nj t’ą Dene bet’esi ʒası hoghedı heł bet’a yatı hołé ha t’adı sı bası 48 sadzié ts’ęn tth’u sehúde hoɔɔ ʒa, ʒeyer hu kots’edı nj “t’a yatı hełtsı ha ɔɔghɔ tth’u Tthot’jne yatı hołé ha dué lahot’j nj”, hets’edı nj⁴ t’a yatı hełtsı sı hobası

Ku ʒeyi dzjne k’é dzıdisé t’ąghé hú, Mr. Ouellette neyj hu ʒená yatı ʒa hayajłtı nı t’oho Dene há nıťą hogħaré. Kulı, t’oho ba nıťą hu t’adı sı Dene yatı k’eyatı hile nj Tthot’jne chu Bıłai yatı t’a horelyı Dene xa.

ʒa 8 hultá k’e June 2017 neęę k’e, Mr. Ouellette ɔıłı neyj nadı hu t’a Ba nıťą hoɔɔ njı nıťąhılé henj Dene xa nıťą ha ʒesóradı hodorełɔɔh de, ʒeyi chu honezi Canada nask’athé Dene t’adı sı k’orelyɔhıle beyatı k’eyajłtıle nj ʒá ʒedıı 4 hultá May 2018 neęę k’é. Ku Dene hel yatı njɔɔ nj beyatı k’eyaghıłtıle nj ʒá ʒena yatı hots’j Tthot’jne chu Bıłai yatı ʒá “dagás halyá nj”⁵. ʒeyi t’ą Dene bet’esi ʒası ghɔ yatı horeké nj beyatié t’orełɔɔ ha ba nıťą hoɔɔ t’oho ʒası ghɔ yatı dé ʒejɔ Yoh chogh Yısi. Honesı t’a horeké hadé ʒejɔ Ba ʒełıgdh Dene Kuę nedhé Yısi yastı hadé tsamba njt’a hoɔɔ, ʒena yatı t’orıłɔɔ ha, t’oho losı Dene heł yaltı horełɔɔh ʒejɔ Yısi Dene heł yaltı horełɔɔh dé ha.

ʒeyi ʒa 20 hulta June 2017 neęę k’é, t’ą Dene bet’esi ʒası ghɔ yatı hadı hú hotthé kɔťu ʒası nodherıle ʒá Dene ts’ı nodherıle sı Dene t’ą ʒejɔ Yısi dełth’ı sı beł yatı ha.⁶ Ku ʒeyi Dene t’ą bet’esi ʒası ghɔ yatı hadı hu t’ą losı Dene ʒesódı horełɔɔh dé Ba hoɔɔı ʒeyi ts’ı nodherıle sı henj nj. Kulı, t’a ʒası beghɔ yatı haja dé t’ą Dene ʒesódı horełɔɔh sı t’oho losı ʒesódı horełɔɔh dé t’oho yaghıłtı dé kudɔné ditth’agh hoɔɔ t’a naké yatı bek’anota hıle ʒa yaghıłtı dé.

Ku ʒeyi Dene t’ą bet’esi ʒası ghɔ yatı hadı hu t’ą lose ʒejɔ Yısi beyatı t’orełɔɔh horełɔɔh dé ba hoɔɔı ɔɔta kulı yatı theɔɔ hıle sı kóhuné ch’á. Kulı, dıhı ʒejɔ Yısi hochogh hoɔɔ hıle Dene yatı k’eyaltı Dene hu kɔťe ʒası t’oredhı ha dıhı dēne Tthot’jne huto Bıłai yatı ʒa dayattıle dé, kudɔné beyatié k’e yatı ha horelyı t’ahodı sı bek’et’a yatı hołé ha.

Ku ʒedıı Dene t’ą bet’esi ʒası ghɔ yatı njdhen hu dıhı t’a hoɔɔ k’ı beyatié t’orełɔɔ horełɔɔh dé Tthot’jne chu Bıłai yatıe ʒa hıle dé “nɔıı ʒejɔ Yısi dełth’ıs sı yets’edarenıle ghonj lahot’j

3 Canada hobets’j Ba ʒełıgdhe Dene Kuę Yısi Nedhé, [DeBates](#), June 8 hulta, 2017 neęę k’é.

4 Ibid.

5 Ibid.

6 ʒejɔ Canada Yısi Hochogh Ba ʒełıgdh Dene dełth’ı bebası holj nj, [Debates Dene ʒełı dayattı huk’é](#), 20 hulta June 2017 neęę k’é.

henj nj.”⁷ Kuli, Mr. Ouellette bet t’anotth’er si beyatie t’orjthter si bets’u nodher hilé ba nujt’q hef ʔesqt’ilé sí.

Ku ʔejā 25 hulta September 2017 neņę k’e, t’ā Dene bet’esi ʔasi ghā yati ʔerihth’is thehtsj ni Dene ʔeĀa deĻtth’i hobets’ęn ʔediri ʔasi ghā nanedé ha DenedédlĪne yati t’oreʔa ha t’oho Yisi hochogh ʔasi ghā yati dé.

B. Dene yatie t’oreʔá Yisi hochogh Ba ʔeĪgidh Dene kuę nedhé yé: duĥu t’a yati huĭ gharé bet’oreʔá ha

i. Dene yati k’e yati Tthot’Īne chu Baĭai yatie Yisi hochogh Ba ʔeĪgidh Dene kuę nedhé: nih hots’ĭ t’a yati nedhé bet’a hoʔa gharé boghedí

Ku t’ā Dene Ba ʔeĪgidh Dene ʔejā Yisi nadareġya si ba hoʔasi Tthot’Īne chu Baĭai yati t’oreġa horeĭġh dé bebá nujt’á hoʔa ʔediri yati nedhe hulta 133 *Constitution Act Yati nedhe bet’a njh k’e sehoʔq, 1867 neņę hots’ĭ*, bek’e ʔahódi hu Tthot’Īne chu Baĭai yatie ʔa yati ha hoʔasi t’oho Dene ʔejā Yisi hochogh Ba ʔeĪgidh Dene deĻtth’i Yisi, ʔeyi chu begĥa yati det’is chu bek’onj ha hoʔasi. Ku ʔeyi ĭt’e yati huĭ ʔeĭk’ech’a yatie k’onj ha ʔediri yatie nedhé *Canadian Yati nedhé holj of Rights ʔeyi chu Freedoms bet’a nih k’e sehoʔq yati Dene boghedí chu t’a be hoʔq yati hoBasí* (Yati nedhé holj yati nedhe hulyé), ku ʔejā hulta 16 hots’ęn 19 hulta k’e Dene ha nujt’a hoʔa baĭt’u yati bek’anota k’esi Ba nujt’a hoʔa ʔejā Yisi dayati hodoreĭġh dé. Ku ʔeyi datedhé tth’i horelyu t’a yati nedhé, yati holj chu t’a ʔerihth’is nedhe holj si ʔejā Yisi hochogh hots’ĭ baĭeĭt’u yati k’anota ʔa hoġe hoʔa.⁸

Ku Baĭai chu Tthot’Īne yati Dene ha hoʔa nj ʔeyi ĭġaghe yati t’orjġdhi horĭĭġh de neba hoʔa ni ʔejā Yisi hochogh ʔasi ghalada huk’é, kuli t’oho ʔeyi nodher dé ʔeġeheritth’agh ha hoʔaĭlé ni ʔeyi hoʔa hilé nj ʔa Baĭai chu Tthot’Īne yatie t’á. Dene yatie k’e yati ʔejā Yisi hochogh ʔejā January 1959 k’e bonjġdher nj Dene ʔejā Yisi deĻtth’i hobebá, ʔeyer hot’āghé hu baĭeĭt’u Dene ʔeġadune dayati kuli ʔeġedaritth’agh hijá nj.⁹

ʔeyer hot’āghé hu ʔeyi ʔasi k’enats’edé ʔerihth’is nedhé ʔa boghedí hijá nj. T’a yati nedhé bet’a yati bek’anotá *Official Yatie Act hulyé yati nedhé ʔa* (OLA) ʔeyi yati t’a Dene t’ā ʔeyi Baĭai huto Tthot’Īne yati t’oreġa horeĭġh de Ba hoʔasi t’oho ʔejā Yisi hochogh ʔasi ghā yati

7 Ibid.

8 *Constitution Act Yati nedhe bet’a njh k’e sehoʔq, 1867 neņę holj nj*, s. 133 hultá k’é.

9 Yisi Hochogh Ba ʔeĪgidh Dene deĻtth’i, ʔasi ghā yati Dene ʔeġa deĻtth’i t’ā bets’ĭ yati begĥare ʔasi hoġe chu Yisi ʔasi k’enats’edé basi, *Evidence yati hilchu nj yati hilchu nj yati t’a theġa*, 1st Session t’oho nayajti, 42nd ʔejā Yisi Hochogh Ba ʔeĪgidh kuę nedhé yajti, Nayajti 93 hulta, March 20 hulta, 2018 neņę k’é, 1105 (Mr. Charles Robert, Ba ʔeĪgidh Dene deĻtth’i Yisi hochogh). Jean Delisle tth’i bets’ĭ ʔasie nuĭġh ĭa, “50 neņę Yisi Hochogh Dene yati k’eyajti ʔegĥalaĭna,” *Canadian ʔejā Yisi Hochogh Review ʔerihth’is ʔeyi ghā holj Yisi hochogh hots’ĭ*, Sĭne 2009 neņę k’e, p. 27 hulta.

dé. I hulta k'e Ɂerihth'is nedhe yatı bası OLA beghare t'a yatı k'anota hadé Dene yatı k'eyatı be Ɂek'esi nıtt'a hoɁa.¹⁰

ii. k'e. Ku Denedédłıne hobeyatıe Ɂeją Yısı Hochogh Ba Ɂehıgıdh Dene delthh'I kuę Ba nıtt'a ha net'ı ha Bayatıe k'eyatı ha: Ɂerihth'is nedhé bet'a sehoɁa Ɂedı halyé ha net'ı ghonı

Ku Ɂeyı t'ą Dene Ɂela delthh'ı sı beł yaghıtı nı t'ąt'e Ɂa Denedédłıne hobeyatıé t'oreɁa ghonı Ɂeją Yısı hochogh, Ɂeyı Dene haradı hu Ɂek'esi ba hoɁası beyatıe t'oreɁa hodorełıgh dé Ɂeją Yısı hochogh.

Section 35 hulta k'e Ɂedıı Yatı nedhé holı Denedédłıne bek'anótá sı bets'ı sɁlaghé tsamba yatı t'a Ba hoɁası heł Canada nask'athé.

Section 2(b) hulta k'e Ɂedıı Yatı nedhé holı k'ı Dene boghedı sı Ɂası ghą sɁııdhęn haıyostı nıdhęn dé: Ɂası ghą nanıdher hu, Ɂesodı hu, t'ąt'u yalıı chu Ɂesorúsı nıdhęn de Ɂek'esi Bak'anota hoɁa *Official Yatıé bek'anótá yatıé Act* Ɂá. T'a Dene Ɂela delthh'ı kots'edi nı t'oho losı Dene hadayalıı hadé Ɂek'esi Ba nıtt'a hoɁa Ɂeyı ha:

Ku Ɂeyı "Dene Ɂesonıdhęn yalıı horełıgh dé" Ɂeją yatı boghedı k'e hulta sı. 2 (b) Ɂeją hulta k'é Canadian *Yatı nedhé holı* chu Ɂedıı heł. 3 hulta k'é Quebec *Yatı nedhé holı* Dene Ɂek'esi Ba nıtt'a hoɁa beyatıe t'oreɁa horełıgh dé t'a losı yatı bets'ı Ɂá. T'oho losı Dene beyatıe t'oreɁa dé hotıe beba nıtt'a sı t'a Ɂası ghą yalıı horełıgh sı bası Ɂeyı hotıe t'anıdhęn sı ghą holıı ha ku beyatıe t'oreɁah ha beba nıtt'ą hılé dé hotıe be nıtt'a ha due sı t'arúnı nıdhęn sı ch'a. Dene yatıe bet'a yatı hı ha t'oreɁa hılé sı; Dene beyatıe t'a hotıe t'ahúłą bek'oją sı hotıe Ɂası ghą yalıı ha be nıtt'a Ɂa beyatıé t'a. Ɂeyı t'a Dene ch'alanıe bek'orıjá tth'ı heł hu. Ɂeyı Ɂa tth'ı t'ą Dene hełı sı ghą hodı tth'ı ha honıdhęn sı t'a Ɂa tthęneł bek'anota ha Ɂeyı Ɂá. Ɂeyı bek'anótá dé "Ɂesorúsı nıdhęn dé nets'ı nıts'ıdeł ch'a" horelyı Ɂedıı heł bek'anótá hats'edı sı Dene yatı t'oreɁa chu Ɂası hołé hadé Dene yatıe bek'e hoɁa sı Dene ha nıtt'a hoɁa s k'é. 133 hulta k'é *Constitution Act Ɂerıth'is nedhé bet'a nıh k'e sehoɁa, 1867* neņe k'e holı chu ss k'e. 16 to 23 hulta Canadian *Yatı nedhé holı k'e*.¹¹

10 *Official Yatıé Act Ɂerıth'is nedhe beghare Yatı bek'anótá ha*, 1 hulta.

11 *Ford v. Quebec (Attorney General Denesıyanıtı Kuę Yısı)* [1988] 2 SCR 712

Ku ʔeyi Dene ʔeła deltth'ı k'ı Denedédłıne yeł dayajłı nı t'ąt'u bek'anóta hoʔa sı kahúʔası, néłttheth hılé nı ʔedıri Yatı nedhé holı tthé ts'ęn hots'ı hoʔa nı.¹² Section 22 hulta k'e ʔedıri Yatı nedhé holı hots'ı k'e dohódı sı.¹³

Kulı ʔejĀ yatı 16 hots'ęn 20 hulta k'é [bet'a t'ąt'u t'a yatı bek'anóta hoghedı yatı nedhé] yets'erenıle chu yedaızı yatılé sı ʔedıri Yatı nedhé holı sı ghare t'a yatı Tthot'ıne huto BĀłai yatıe hılé sı Bası t'a yatı hoʔa sı gharé.

Section 25 hulta k'é ʔedıri *Yatı nedhé holı* k'e ʔahodı hu Denedédłıne t'ąt'u beł hoʔa chu t'anóldé ʔedıri t'a bets'ı hoʔa hılé sı *Yatı nedhé holı k'é*.¹⁴

Ku t'Ā ha nıtt'Ā hadé ʔedıri Yatı nedhé holı k'e t'ąt'u Dene nakoreldé k'e bets'ı ʔası nıtt'a ha dué bet'a ʔası bets'ı huto bedaızı nıtt'a ha dué sı, sıłaghé tsamba yatıe huto t'ąt'u ʔası beł hoʔası Bası Canada nask'athe horelyı Denedédłıne hobebá

- a) Yunısi yatıe nedhé holı nı k'esi dıhıı ts'ęn hoʔası Royal Proclamation hulyé ts'ekui t'ak'odher beyatıe October 7 hulta, 1763 nęnę k'é; ʔeyı chu
- b) Ku dıhıı yatı godhé hołé t'a ʔası hodonıtnĀ dé ʔeyı tth'ı bek'anóta hoʔa.

Ku ʔeyi Dene ʔeła deltth'ı Denedédłıne hobeyatıé tth'ı ʔełek'esi bet'oreʔa hoʔa ʔejĀ Yısi Hochogh.¹⁵ Horelyı bek'eyaghıtı dé, ʔedıri t'a Yatı nedhé holı k'e ʔahodı hı Denedédłıne hobeyatıé BĀłai chu Tthot'ıne yatıé k'esi bek'anóta hılé kulı, ʔeyı tth'ı bek'anotá hoʔa Dene yatıé á.¹⁶ Ku ʔeyı Dene ʔeła deltth'ı ʔęn danıdhen sı ʔejĀ Yısi Hochogh Ba ʔełıgıdh Dene deltth'ı ye'torıĀ dé nezı ha yunadhé dé ʔeyer de bek'anotá ha la ʔełk'esi beyatıe t'oreʔa ha ku ʔeyer de bet'oreʔa kulı yatı daharetı taghe yatı t'oreʔa k'anóta łĀt'e hailé ha.¹⁷

12 Yısi Hochogh Ba ʔełıgıdh Dene deltth'ı, Dene ʔeła deltth'ı t'a beghare ʔası hołé ʔejĀ Yısi Hochogh beł, *Evidence yatı hıłchu nı*, 1st Nayaıtı, 42nd ʔejĀ Yısi Hochogh Nayaıtı hudher, Nayaıtı 95 hulta, March 27 hulta, 2018 nęnę k'e, 1115 (The Hon. Serge Joyal, Senate Dene Yedaghé deltth'ı hudzı bebası).

13 *Canadian Yatı nedhé holı of Rights ʔeyı chu Freedoms Nıh k'e yatı nedhé bet'a sehóĀq*, s 22 hulta k'é. I hulta k'e ʔejĀ yatı nedhe Constitution Act hots'ı, 1982, B k'e boreł'ı Canada Act 1982 yatı nedhe holı (UK), 1982 nęnę k'é, c 11.

14 *Canadian Yatı nedhé holı of Rights Dene xa hoʔa ʔeyı chu Freedoms bets'ı nats'edé hoʔa hılé Nıh k'e yatı nedhé bet'a sehóĀq*, s 25. I hulta k'e ʔejĀ yatı nedhe Constitution Act hots'ı, 1982, B k'e boreł'ı Canada Act 1982 yatı nedhe holı (UK), 1982 nęnę k'é, c 11.

15 Yısi Hochogh Ba ʔełıgıdh Dene deltth'ı, ʔası ghĀ yatı Dene ʔeła deltth'ı T'ąt'u begharé ʔası k'enats'edé ʔeyı chu ʔejĀ Yısi Hochogh T'a ʔası daltsı, *Evidence yatı hıłchu nı*, 1st Session t'oho nayaıtı nayaıtı, 42nd ʔejĀ Yısi Hochogh, Nayaıtı 93, March 20 hulta, 2018 nęnę k'e, 1210 (Mr. Romeo Saganash, Ba ʔełıgıdh Dene ʔejĀ Abitibi—Baie-James—Nunavik—Eeyou hots'ı).

16 Joyal, 1225 hulta k'e.

17 Joyal, 1115 hulta k'e.

Ku ɔeyi Dene ɔeɓa delthth'ı kots'edı nı ɔedıri ɔek'ech'a Dene ɔejɔ Yısi Hochogh Ba ɔeɓıgıdh Dene delthth'ı Denededıjıne yatı t'oreɔá ha. Yatı 13(2) hulta nıh bɔnı yatı nedhe holı United Nations Declaration on the Rights of Denededıjıne Peoples (UNDRIP) hulyé k'é bek'e dohódı "Dene t'ok'e naradé sı nıhts'ęn k'oldé Dene xa nıɔá hoɔá... Denededıjıne Ba nıɔ'a hoɔá borıthth'agh chu bek'anóta hoɔá, besıyayınjtı huto ɔası nodhı de beɓ hoɔá, t'oho losı ɔeyer nınjıdher dé Dene yatı k'e yatı ba nıɔ'a hoɔá berıthth'agh ha chu honezı bet's'edı walı sı Bası."18 ku November 2010 neņę k'é, Canada yatı theftsı nı ɔedıri yatı UNDRIP 19 ts'erenı dadı nı ɔeyer hu May 2016 neņę k'é, k'olderé nedhe Minister Denededıjıne chu Northern ha k'olde t'a ɔası dałtı Denededıjıne ha k'older hadı hu "Canada dıhı nınjıdher hı ɔeyı yatı ts'erenı sı ɔedı njıdheñ hılé sı yeghı."20

ɔası hoé hoɔá 13 hulta k'é ɔedıri Truth chu Reconciliation Commission Dene ɔeɓa delthth'ı sughuá ha nadanetá bet's'ı yatı nedhe holı hots'ı bek'e ɔahódı hu Denededıjıne yatıé bek'anótá hoɔá.21 Ku December 2015 neņę k'e, Canada hots'ı nıhts'ęn koldé horelyı ɔeyı t'a yatı holı ts'erenı dadı sı chu t'a yatı holı sı k'oreɔá ha t'a hoé hoɔá.22 Ku May 2018 neņę k'e, ɔedıri Yısi Hochogh Ba ɔeɓıgıdh Dene delthth'ı taghé ts'ęn ɔedıri ɔerıht'ıs k'eyatı hudher hu hut'ır nı Bill C-262 ɔerıht'ıs nedhé k'ı, ɔeyı ɔa ɔedıri yatı nedhe United Nations Declaration on the Rights of Denededıjıne Peoples Act bek'anótá ha ɔerıht'ıs nedhé holı nı. Ku ɔedıri ɔerıht'ıs nedhé k'ı Canada hots'ı nıhts'ęn koldé t'a ɔa nıh k'e sehoɔá k'enadé Canada ɔedıri UNDRIP yatı nedhé hel.

C. Ku t'at'u ɔedıri yatı bet'oreɔá chu beghaladá ha ɔejɔ Yısi Hochogh Ba ɔeɓıgıdh Dene delthth'ı hel

Ku ɔedıri t'a begharé ɔası hoé chu k'enats'edé Stɔeyı chıng Order yatı hulyé k'ı ɔejɔ Yısi Hochogh Ba ɔeɓıgıdh Dene delthth'ı k'ı t'a yatı k'anotá datedhé hıjı, t'at'u bet'oreɔá chu bet'a yatı Bası ɔejɔ Yısi Hochogh chu Dene ɔeɓa delthth'ı. Ku ɔedıri sı ɔeyı k'ı:

18 Saganash, 1210 hulta.

19 Denededıjıne chu Northern k'olde T'a ɔası dałtı Canada Denenededıjıne xa k'oldé beyatıe Canada hots'ı nıh ts'ęn k'oldé , [Canada t'a yatı theftsı ɔedıri United Nations Declaration on the Rights of Denededıjıne Peoples Denededıjıne k'anota ha yatı nedhé holı sı hots'ı](#), 12 November 2010 neņę k'é.

20 Denededıjıne ɔeyı chu Northern ha k'olde T'a ɔası dałtı Canada bet's'ı Dene haradı hu, [Canada hotıe degharé ɔedıre yatıé ts'erenı United Nations Declaration on the Rights of Denededıjıne Peoples t'a holı nıjı hots'ı](#), 10 May 2016 neņę k'e.

21 Ku ɔedıri Truth chu Reconciliation Commission Dene ɔeɓa delthth'ı sughuá ha nadanetá ɔejɔ Canada k'eyaghé, [Truth chu Reconciliation Commission Dene ɔeɓa delthth'ı sughuá ha nadanetá Canada hobası: Calls to Action t'at'u ɔası hoé hoɔá](#), 2012.

22 [K'olderé Nedhé Prime Minister ɔedıri yatı nedhé theftsı nı Truth chu Reconciliation Commission hobebası](#), 15 hulta December 2015 neņę k'e.

- Ku t'a bet'esí ʔası ghá yati ts'éni chu t'a bet'esí ʔası ghá yati bałt'u t'a Dene ʔeła deltth'ı horelyu Dene hobebá t'a yati t'oredhi sı yeritth'agh hoʔa t'a yati k'anotá sı t'a bet'esí yati det'al hilé sı basí (ʔası ghá yati Order ku ʔediri yati basí sı 7(2) hulta k'ı);
- Ku t'a yatiht'is hołé sı bałt'u t'a yati k'anóta yati ʔa det'is hoʔa ʔejá Yısı Hochogh (ʔası ghá yati Order ku ʔediri yati basí sı 32(4) hulta k'ı); ʔeyi chu
- Yati t'a naílná ha holı de t'a nats'ęn nałná dé Balaı yati huto Tthot'ıne yati ʔa bek'e yati hoʔa (ʔası ghá yati Order kue ʔediri yati Bası 65 hulta k'ı).

Ku ʔeyi heł, ʔerihth'is ʔa yati holı dé petitions hulyé, ʔeładıne yati ʔa hołé ʔesqt'éle sı Balaı huto Tthot'ıne yatié ʔalıé dekulı t'a yati det'is sı ʔılaghe t'a yati k'anota ʔa det'is dé.²³

Kulı, ʔediri nahıyé yatié ʔası ghá yati Orders yé ʔasorádılé t'a yati t'oreʔá Balaı huto Tthot'ıne yatié ʔá ʔejá Yısı Hochogh t'oho ʔası ghá dayałtı dé. Ku ʔeyer t'ılaghe hudher hú nanı Dene ʔełk'ech'a yatie ʔas dayałtı hija hotthé Tthot'ıne huto Balaı hu't'a nı kuli nanı Bayatie t'odoreła hija, kuli bet'a hotie ʔasie hogheda ha horena ghonı t'a ʔerihth'is k'onı chu hołe hoʔa ʔejá Yısı Hochogh.²⁴

ʔediri dzıne 15 hulta k'é January 1959 neņę k'é, Dene yati k'eyati ʔa ası kets'ındéł nı ʔejá Yısı Hochogh Ba ʔełıgidh Dene deltth'ı hobeheł, ku ʔeyi bek'ıni ʔejá Yısı Hochogh ʔeyi bası ʔęn danıdhı nı 1958 neņę k'é. Ku horelyu yuné honet'ı hadé ʔediri 1867 hots'ı 1959 hots'ęn, k'asjęne 92 neņę hudhér, t'a Dene ʔılaghe hu't'a yati ʔa dayałtı holá beł ʔası ghá yałtı bedı nı ʔeładıne yati t'orełahılé nıde ʔejá Yısı Hochogh horelyu t'a Dene ʔeła deltth'ı t'ok'é t'a yati t'orıdhher ʔeyi Dene beyati hilé nıde bedı nodher nı. Ba ʔełıgidh Dene t'a Dene ʔeła deltth'ı horelyu k'ajęne k'odanıdhęn Dene ʔejá Yısı Hochogh deltth'ı de ʔedıni xare ʔası hodoghonı ba hoʔa la kuli t'oho Dene ʔeła yati ʔa yałtı de beba horena ı ʔejá Yısı Hochogh Balaı huto Tthot'ıne hıle ʔa yati dé.

23 Marc Bosc chu ʔeyi chu André Gagnon, eds., "[Guidelines for Petitions t'a begharé ʔediri lał'e ʔerihth'is hołé,](#)" Chapter t'ok'e del'is 22 hulta ʔejá Yısı Hochogh Ba ʔełıgidh Dene deltth'ı T'qt'u ʔası hołé chu Beghalahedá ʔediri bası, 3rd ed., Yısı Hochogh Ba ʔełıgidh Dene deltth'ı yegharé ʔası K'endaré, Ottawa ts'ęn, 2017 neņę k'é.

24 Marc Bosc ʔeyi chu ʔeyi chu André Gagnon, eds., "[Manner of Speaking t'at'u yałtı gharé,](#)" Chapter 13 in Yısı Hochogh Ba ʔełıgidh Dene deltth'ı Procedure t'qt'u ʔası hołé chu Practice begharé ʔeghaladá k'é.

ʔa dırı zaa June 2017 k'é ʔedırı Dene yatı theltsj nj, t'a Dene Bet'esı ʔası ghą yatı ʔeją Yısı Hochogh Dene dayatı hodorelɔh dé bek'anotá hoɔą t'oho ʔeją Winnipeg Centre hots'j Dene ʔesodı hu bek'oret'a hoɔą nj.²⁵

Ku ʔeyı hel hu ʔedırı June 2017 neɔe t'a Dene Bet'esı ʔası ghą yatı taghé hots'ɛn ʔeyı Dene yatı darjta nɔ t'oho ʔası ghą yatı húk'é ʔeją Yısı Hochogh t'a Dene ʔeładıne yatı t'orelɔa ha horelɔh dé. Ku ʔeyı ʔedırı nj:

8 hultá December 1964 neɔe k'é: ʔeyı dzjne k'é nani Dene ʔeyer Yısı Greek chu Latin yatı ʔa yaghjti nj, t'a Bet'esı ʔası ghą yatı nezj hu Dene ʔeyı yatı “ʔeładıne yatı ʔa yatı hijá dé bet'a honjla ghónj ʔeją Yısı Hochogh Dene ʔełedarıtt'agh hailé ɔá” ʔeją Dene deltht'ı t'a. yatı bek'anóta ʔa dayatı hilé dé.²⁶

12 chu 13 hultá June 1995 neɔe k'é: T'a Dene Yatı hogheınj t'alɔá bozelker nj ʔedıat'u ʔełk'ech'a yatı t'oreɔá hará ʔeją Yısı Hochogh Balaı chu Tthot'jne yatı datedhé. Ku horelyı Dene haraınj hu ʔedırı t'a yatı ʔası ghą yatı Orders hulyé sı t'a Dene ʔełk'ech'a yatı t'orelɔa hodorelɔh ʔeją Yısı Hochogh beba hoɔası ɔıta kılı yatı dué det'ıs hilé ɔá.²⁷ ʔeyı k'ınj dzjne hu, t'a Dene bet'esı ʔası ghą yatı ʔeją Yısı Hochogh t'a beyatıé t'orjthter k'ı Dene hel Tthot'jne huto Balaı yatı ʔa horelker chu yaftı ʔesɔt'ele husą hets'edı nj.²⁸

Ku t'ahą hots'j nani Dene Yısı dayatı hijá t'oho ʔası nodhı bası ʔeją Yısı Hochogh chu t'a Dene ʔeła deltht'ı sı ʔeładıne yatı ʔa Balaı chu Tthot'jne hilé de, t'a. yatı det'ıs²⁹ k'e ʔahodı hu ʔeyı Dene ʔełk'ech'a yatı t'orjthter det'ıs ha. Ku ʔeyı Dene hotthé ʔerıht'ıs theltsj dé t'adı sı bası beba Tthot'jne chu Balaı yatı ʔa det'ıs ha ʔeją t'ok'e ʔerıht'ıs k'onj heł t'at'u Dene xa thela ʔedırı Parliamentary Publications Directorate hulyé sı ʔeyı k'ı, t'a yatı Balaı huto Tthot'jne yatı ʔa holj sı ʔeyı k'onj há chu boreł'j ha. Ku ʔeyı net'j hadé ʔedırı Dene Winnipeg Centre hots'j ʔena yatı ʔa yaghjti nj 4 hulta May 2017 neɔe k'é ʔedırı yatı bek'ınj njt'a nj t'a ʔerıht'ıs k'é:

[ku ʔeyı Dene t'a yaghjti k'ı ʔena beyatıé ʔa yaghjti nj:]

Ku ɔıta hutó Dene Balaı huto Tthot'jne yatı ʔa yaghjtilé chu t'adı sı ghą ʔerıht'ıs theltsj dé, t'adı sı t'ok'e yatı k'onj sı k'e boreł'jhailé ʔeyı heł ʔedırı yatı begá njt'a sı t'adı sı bası:

25 ʔeją Canada Yısı Hochogh Ba ʔełıgıdh Dene deltht'ı bebası holj nj, [Debates Dene ʔeła dayatı huk'é](#), 20 hulta June 2017 neɔe k'é.

26 Yısı Hochogh Ba ʔełıgıdh Dene deltht'ı, [ʔeła dayatı](#), 8 hultá December 1964 neɔe k'é.

27 Yısı Hochogh Ba ʔełıgıdh Dene deltht'ı, [DeBates t'a ʔeła dayatı](#), 12 hulta June 1995 neɔe k'é.

28 Yısı Hochogh Ba ʔełıgıdh Dene deltht'ı, [Debates t'a ʔeła dayatı](#), 13 June 1995.

29 Ku horelyı t'ahodı k'ı det'ıs nj yatı t'ohodı k'é ʔeją Yısı Hochogh Ba ʔełıgıdh Dene deltht'ı ha hoɔası ʔeją Yısı Hochogh Ba ʔełıgıdh Dene deltht'ı t'a ghą dayatı k'ı, ʔeyı chu t'a yatı det'ıs ʔası nodher Bası tth'ı heł holj sı ʔeją Yısı Hochogh Dene ʔeła deltht'ıs k'ı *Evidence yatı hılchu nj yatı hılchu nj yatı t'anodher sı ghą holj sı*.

[ʔediri Dene ʔena yatí ʔa yaghĭttí.]

D. Ku honezí t'ok'e Ba ʔeĭgidh Dene kuę dahóla Denedédĭne yatí t'odóreĭzá dųhų

i. Senate Canada T'ā yudaghé delttĭh'ı hots'ı

April 2008 neņę k'e, ʔediri Dene ʔasi ghā yatı Senate hobası Dene ʔeĀa delttĭh'ı t'āt'u ʔası hoĀé chu t'a gharé bek'enats'edé chu t'a Dene xa hoĀası ʔejā ʔejā Yısi Hochogh Yısi Hochogh Hotená chu ʔeĭk'ech'a Denedédĭne yatie ʔa yatı ha dayėnĭĭĭh nı ʔejā Yısi t'ok'e Senate Yedaghá Dene delttĭh'ı hobebá. Ku ʔeyı ʔerihĭt'ıs holĭ 14 hulta k'e May 2008 neņę, ʔejā Dene ʔeĀa delttĭh'ı yek'orĭĭĭh nĭ ʔejā Dene Yedaghé delttĭh'ı t'oho losı beyatie t'oreĭĀa hodoreĭĭĭh dé Ba nųt'a hoĀā hotthe Dene yatı k'e yatı ha sehújá dé.³⁰ ʔeyer hu t'ā Dene ʔeĀa delttĭh'ı yatı datheĭtsĭ nĭ t'āt'u ʔeyı hoĀé ha ts'ethĭyę ʔeyer hots'ėn ts'edéĭ ha Denedédĭne yatie t'oreĀá ʔejā t'ok'e Senate Yedaghé Dene delttĭh'ı sı ba:

- Ku, t'atthé hu Dene ʔeĀa delttĭh'ı k'ı ʔediri yatı theĭtsĭ nĭ Hotena Inuktitut yatie ʔa – Dene yet'a dayatı hadé - Ba nųt'a hoĀā.
- Ku na nųĭdher hadé, t'ā Dene ʔeĀa delttĭh'ı haradı hu honezí Dene ʔejā Senate Dene ʔeĀa delttĭh'ı k'ı ba nųt'a hoĀā beyatie Denedédĭne yatie t'odóreĭzá dé ʔedire Senate ʔasi ghā yatı Dene ʔeĀa delttĭh'ı t'ā k'oldé ĩue chu Tuchogh xa t'ā k'oldé hobeĭel.
- Ku taghé nųĭdher hadé, ʔeĭtsele hudher hú t'ā Dene Hotená Inuktitut yatie ʔa dayatı hudher hu, ʔediri Dene ʔeĀa delttĭh'ı hotthé ʔası daĭtsı ha danĭdhĭ nĭ ʔejā Senate Chamber Yedaghé Dene delttĭh'ı t'āt'u bek'ets'idéĭ ha Denedédĭne yatie t'oredhı ha t'ok'e delttĭh'ı honaré.

ʔeyı Dene ʔeĀa delttĭh'ı ʔediri ʔası k'āĭy ha k'odoreĭyā nĭ ʔası hoĀé hadé ʔeyı hobası Dene ĩā Denedédĭne yatie ʔa dayatıhılé chu dayeritth'aghılé tth'ı á. ʔediri hottheré sı, t'āt'u yatı bek'e ʔası hoĀé chu t'ā Dene yatı k'e dayatı Dene tth'ı ĩāhılé chu hulĀa ha horená tth'ı ghonĭ dāĭ ʔa.³¹

30 Canada bet's'ı Senate Yedaghé Dene delttĭh'ı, *T'ā Sĭlaqhe ʔerihĭt'ıs nedhé holĭ ʔediri Dene ʔeĀa delttĭh'ı t'āt'u ʔejā Yısi Hochogh*, 2nd Session t'oho nayatı, 39th hulta ʔejā Yısi Hochogh, 9 hulta April 2008 neņę k'e.

31 Ibid.

T’oho May 2008 ɔeyi ɔerihth’is hol hut’ur hu, Dene beyatié ɔa hadayaɔlti ni t’ok’é Senate Dene Yedaghé delthh’i hudzi Inuktitut hotena yatié t’á.³² Ku horelyu t’a yati hol bek’é hudher hilé kulí, t’á Dene ɔejá Senate Yedaghe delthh’i k’i Hotena Inuktitut yatié ɔa yati ha Dene ha nuɔɔɔɔɔɔ ni.³³

Koli dɔɔɔɔɔɔ t’ahúɔɔ hadé t’oho losi Hotena Inuktitut yati hadé hotthé Dene hel yati nuɔɔɔɔɔɔ hoɔɔɔ ɔejá Senate Dene Yedaghé delthh’i hudzi heɔ yati horeɔɔɔɔ³⁴ in ɔeyer dé hotthé sehúde ha Dene yati k’eyati Dene hulá t’at’u beghare ɔasi hoɔe chu beghalada yati k’é t’a yati bek’anoá si yedaritth’agh ha. Ku ɔeyi Dene yati Dene ɔejá Yisi Hochogh t’á ɔeyi ɔasi hodoghóɔni seyile ha hotthé ts’ɔn tth’ú. Ku hotthé ɔediri yati hoɔe ha hots’ɔn Balaɔ huto Tthot’jine yati ɔa hol niɔde nezú bet’a ɔɔɔɔɔ Dene yati ha ɔá. Kuli dɔɔɔɔɔɔ hoɔɔɔ hadé t’oho losi Hotena Inuktitut yati de Tthot’jine yati ts’ɔn halyé ɔeyer t’áɔɔɔe dé honezi Dene dayéritth’agh hu yek’e dayati ha³⁵ Balaɔ yati Dene ba.

ii. k’e. Ba ɔehɔidh Dene t’ok’e delthh’i ɔedisi Ba ɔehɔidh Dene Northwest Territories Yudá neɔe hots’i

Ku t’á Denedéɔjine yudá Northwest Territories ts’ɔn naradé beyatie k’anoá si Tthot’jine chu Balaɔ yati k’esi (NWT).³⁶ ɔeyi t’a hobeba Northwest Territories Yudá neɔe *Official Yatié Act T’a beghare Yati Bek’anoá ɔerihth’is nedhé holj*³⁷ (NWTOLA hulyé si) 1990 neɔe k’e yati bek’e ni t’á ni ɔotá Denedéɔjine k’anoá ha ɔeyer honaré, ɔeyi chu Balaɔ Tthot’jine yatié heɔ t’ok’e Ba ɔehɔidh Dene delthh’i ɔejá Yisi Ba ɔehɔidh Dene t’ok’e delthh’i chu k’oldé government NWT hots’i.³⁸ ɔeyi yati nedhé NWTOLA hots’i k’i t’a ɔek’ech’a yati huɔ si ɔejá yudá NWT ts’ɔn Dene naradé si beyatie k’oni hoɔɔɔ ɔa ɔeyi Denedéɔjine hobeba nuɔ t’á ni.

32 Senate Dene Yedaghé delthh’i, *Senate Dene yedaghé delthh’i t’at’u ɔasi k’enadé chu*, June 2015 neɔe k’é, p. 84.

33 ɔediri t’á Senate Dene Yedaghé delthh’i, *Senate Yedaghé delthh’i t’a begharé ɔasi k’enats’edé chu hoɔe yatié*, June 2015 neɔe k’é, p. 84 hultá k’é.; Robert 1110.

34 Ku t’a Dene xa nuɔ t’a sehúde ha ɔediri yatie si; t’anɔltha Dene ha nuɔ t’a “ɔeyi t’ahodí k’i” Dene ha nuɔ t’a Dene yati k’e yati Dene hulá ha ts’edí sí.

35 Ku t’oho Dene yati k’e yati nodhí dé ɔediri yati C yeritth’agh hadé, yati A bek’eyati hu t’á Dene B daritth’agh bá ɔeyer dé B yati C yati Ba Dene yati k’eyati si. Ku B dayati si daiyérithh’agh ha.

36 Ku ɔejá Yisi Hochogh Ba ɔehɔidh Dene delthh’i, t’a bet’esi ɔasi hoɔe chu boghedí ghare ɔejá Yisi Hochogh ɔasi k’enats’edé hadé, *Evidence yati hilchu ni*, 1st Session t’oho nayaɔti t’oho nodher, 42nd ɔejá Yisi Hochogh, Nayaɔti 95 hultá nayaɔti, March 27 hultá, 2018 neɔe k’é, 1210 (The Hon. Dennis Glen Patterson, Senate Dene Yedaghé delthh’i hudzi).

37 *Official Yatié Act Yati Nedhé t’a bet’a Denedéɔjine yati k’anoá*, R.S.N.W.T. 1988, c.O-1.

38 Steven Nitah, *‘One Land ɔjɔ Neɔe – Many Voices Yati ɔjɔ,’ Canada nask’athe ɔejá Yisi Hochogh Review ɔerihth’is holj*, Vol. 25, No. 3, 2002 neɔe k’é.

T'a łqta yati bek'anóta NWTOLA Ɣediri Ɣerihť'is nedhé t'a taghé Denedédljne haralƔa beyatié k'esj: Dene hu, Hotená Inuit chu Ɣena Algonquian/Cree ts'łƔané Dene. Solaghé t'a Dene yatié Ɣa hadé Denesųłjne Chipewyan, Gwich'in Dęngęth Dene, North Slavey Sas tue chogh hot'łne, South Slavey Desnaré hot'łne chu łjchąghé Dene Tłjchq Yatıi. Ku t'a taghé Hotená Inuit yati hadé Ɣeyi k'ı Inuinnaqtun, Inuktitut chu Inuvialuktun sı. Ku Ɣena ts'łƔané Algonquian hulyé k'ı Ɣeyi Cree sı.

Ku Ɣeyi Ɣerihť'is nedhé Ɣası hoghédı basi NWTOLA dé, t'ą losı Dene beyatié t'orełá horełjnh dé Ba hoƔası t'ok'e Ba Ɣełıgıdh Dene Ba t'ok'e delťth'ı Yısı dayatı hodorełjnh dé; horelyų t'a yati bet'a Ɣası k'enats'edé sı yati holı sı Balaı chu Tthot'łne yati Ɣa det'ıs hoƔa Ɣeyi t'ą K'olderé Commissioner hulyé chu k'oldé ha delťth'ı Executive Council hulyé k'ı t'a honezi yati k'anotá sı Ɣa det'ıs hodorełjnh dé horeké Ɣa Ɣerihť'is hołé hoƔa. Ku Ɣeyi datedhé, t'oho Ba Ɣełıgıdh Dene delťth'ı dé t'aradı sı beyatié ditť'agho hoƔa beyatié k'é Ɣełk'ech'a yati t'a Ɣełk'łnj ba nuť'a hoƔa Ɣeyer dé horelyų Ɣełk'esı Ba hoƔa beyatié daritť'agh ha. Ku t'a ghá nayałtı yati dıťth'agh horłjnh dé neba hoƔası horłke ha neba hołé ha.

T'ok'e NWT Ba Ɣełıgıdh Dene delťth'ı taghe Dene yati Yısı holá sı hok'et'á taghé yati ditť'agh ha Ɣeyer Yısı. Dzirata dąneł'ı Dene Ɣełnadéł sı kuli łjchąghé Tłjchq Yatıi hoket'á ditť'agh sı dıhų t'ą bet'esı nayałtı Ɣeyi beyatie Ɣá. Ku honezi hadé tąnj beyatie t'odorełá Ɣejá Dene Ɣeła delťth'ı heł.³⁹

Ku Ɣediri Ɣası hoghedı hobası hadé, t'oho Ɣası honıdhı ts'ęn tth'ı, t'ą Dene bet'esı Ɣası ghet'el Ba Ɣełıgıdh Dene hodoreke fı t'a Ɣası t'orełá horełjnh t'oho Ɣası ghá yati nuđhı ts'ęn tth'ı beyatié t'oreła huto Ɣası horełjnh de ha. Ku Ɣeyi yati k'anota k'e taghe Ɣası Ɣa beba nuť'á ha.⁴⁰

1. Ɣediri bet'orełá sı: Ɣeyi Dene yati hełtı fı, Tthot'łne yati seba horená huto Ɣası distť'agh huto seba horenáhılé hené kuli seyatıe Ɣa yastı horesłjnh ha horeké de Ku t'a yati bek'anóta k'ı, Dene yati k'e yati hoƔa t'oho losı Ba Ɣełıgıdh Dene hadayałtı dé Ɣejá Yısı t'ok'e delťth'ı heł Ɣeyi chu t'oho losı Ɣeyer honare Ɣası ghá dayatı de Ba nuť'a hoƔa.

39 Ku yuwé Yısı Hochogh Ba Ɣełıgıdh Dene delťth'ı, t'ąť'ı Ɣası k'enádé yati Ɣejá Yısı Hochogh Ɣası hołé dé, [Evidence yati hilchu nj](#), 1st Session t'oho nayałtı, 42nd hulta Ɣejá Yısı Hochogh, Nayałtı 95 nayałtı, March 27 hulta, 2018 neņę k'é, 1235 (Ms. Danielle Mager, Northwest Territories Ba Ɣełıgıdh t'ok'e delťth'ı Yuda neņę Ba Ɣełıgıdh Dene kuę hots'ı).

40 Mager, 1235; Northwest Territories Ba Ɣełıgıdh Dene t'ok'e delťth'ı Yuda Neņę Ba Ɣełıgıdh Dene Kuę, [18th Ba Ɣełıgıdh t'ok'e delťth'ı Northwest Territories hots'ęn Yuda Neņę Ba Ɣełıgıdh Dene Kuę - Ba Ɣełıgıdh Dene Ɣerit'ıs t'a beghare Ɣası k'enáde](#).

2. Ku ɔediri tth’i Ba hɔɔɔsi: Ku ɔeyi Dene Tthot’jine yati d’istth’agh henj kuli seyatie ɔa yasti ha horeɔɔh henj de ɔejɔ Yisi nayat’i Ba n’ut’a hɔɔɔ. Ku ɔeyi t’a yati t’oredhi ha k’i, hotie deghare hodozeldzai ha a Dene yati k’eyati Dene deltth’i ha hotth’ie yati holj de1 (t’a bet’a ɔasi hoie had’edighj saret’is n’ut’a hi sehúde ha) t’ɔ bet’esi ɔasi hoie Dene Office T’ɔ Bet’esi ɔasi ghet’el hulye bet’a yati t’oredhi ha hozeké de.
3. Ku t’oho honez’i ɔasi hozeke dé: T’a yati bek’anota Ba n’ut’a kuli bet’oredhi hailé ɔɔɔ kuli Dene yafti hailé beyatié t’a ɔejɔ Yisi Dene deltth’i hef. Ku konódher dé ɔɔɔ kuli Dene yati k’e yati hailé ɔɔt’u ɔasi k’enats’edé ɔa.

Ku ɔeyi ɔasi t’ɔt’u bek’enats’edi k’i nah det’is si *Rules of the Ba ɔehigidh Dene t’ok’e deltth’i Yisi ɔasi k’enats’edi yati nedhé k’é*. Ku yati beghare ɔasi hoghed’i Rule 38 hulta k’e hadé, Dene t’ɔ ɔeyer Yisi deltth’i t’ɔt’u beyatie boghed’i hats’edi, ku ɔeyi Ba ɔehigidh Dene t’ok’e deltth’i (MLA) Dene nalé ɔɔlaghe yatie ɔasi ɔesódi horeɔɔh dé t’ɔ Bet’esi ɔasi ghɔ yati Dene hel ɔerih’is n’jle hɔɔɔ ɔɔlaghe sadzie ts’en tth’u t’oho yafti hots’en. Ku Ba ɔehigidh Dene MLA nake yatie t’oreh’la de ɔaɔu 30 seconds hɔɔɔneft’e beba n’ut’a si t’a ghɔ yafti si hobasi ɔeyer t’ɔaghe dé ɔaɔu 30 seconds beba n’ut’a si yafti ha ɔefad’jine yatie t’á. Dene yati k’edayat’i Dene NWT Ba ɔehigidh Dene kuɔ Yisi ɔek’erata yatie t’odoreh’la hile si.

Ku t’anáde hadé t’a ɔerih’is hegɔ si t’a Dene ha dzerely’i chu Dene t’ɔlyé ɔejɔ Dene ɔela deltth’i k’i bek’e yati holj hilé kuli Dene kalyé ɔesɔt’ehilé si.

iii. Nunavut Ba ɔehigidh Dene t’ok’e deltth’i

Section 3 hulta Hotena Nunavut k’oldé betsj’ ɔerih’is *Official Yatie Act nedhé k’i*⁴¹ (NOLA) ɔeyi “Hotena yatie, Tthot’jine chu Bɔlai” yatie horely’j ɔek’esi hulta si Nunavut Hotena neñé k’eyaghe. Hotena Nunavut *Inuit Yatie Protection Act Hotena yatie t’ɔt’u bek’onj ha yati nedhe holj*⁴² ɔeyi t’a beyatie k’anefta k’i Inuinnaqtun chu Inuktitut hulyé si. ɔa ɔediri NOLA yati hogheft’j si ɔediri Nunavut Hotena beyatié t’oredhi t’oho ɔasi ghɔ nadayat’i t’ok’e Ba ɔehigidh Dene t’ok’e deltth’i Yisi. ɔejɔ 5 hulta bek’e delt’is si NOLA, ku t’a yati nedhe beghare ɔeghadalna t’ɔ Ba ɔehigidh Dene t’ok’e deltth’i horely’j ɔerih’is hoie hɔɔɔ Tthot’jine chu Bɔlai yati ɔa, ku Hotená yatie Inuktitut Bas’i nozeɔɔh deɔɔ t’oho ɔerih’is dɔlyá h’jdu. Nunavut Hotena neñé betsj’ t’ɔ k’oldé ɔela deltth’i Commissioner Executive Council hots’j t’oho los’i Inuit Hotena yatie ɔa ɔasi det’is horeɔɔh de yoreke gharé bek’enats’edé si.

41 [Consolidation Official Yatie t’a boghed’i ha yati nedhe beghare boghed’i ɔela n’jlye Act](#), S.Nu. 2008 neñé k’e, c. 10.

42 [Consolidation of Inuit Yatie Protection Act Hotena Yatie boghed’i ha yati nedhe ɔela yati n’jlye](#), S.Nu. 2008 neñé k’e, c. 17.

Dene yati k’eyaltı t’oho bet’oreʔá Hotena yatie t’oreʔá dé (Inuktitut chu Inuinnaqtun yati ʔá) ʔey chu Tthot’jne bet’oreʔa sı t’oho ʔejĀ t’ok’e Yısı ʔası ghĀ dayati kuę t’atthe bedaharetĀ hots’j 1 hulta April 1999 neņę k’e.⁴³

T’a begharé ʔası ghĀ nadayati yati nedhé t’ok’e *Ba ʔeĪgidh Dene t’ok’e delth’i Nunavut* Hotena hobebası hadé t’Āt’u ʔerihł’is hołé beyatie ʔá. Minister T’Ā k’olderé dé, t’oho tsamba nedhé ghĀ yati chu t’oho ʔası nailná ha yati horleyu ʔeyi yatie t’a bek’anota sı ʔa selyé hoʔĀ ʔejĀ Nunavut Hotena neņę k’eyaghé xa. Ku ʔejĀ Nunavut Hotena bebası k’oldere nedhe becheleku ʔası dałtı de Dene Ba ʔeĪgidh Dene t’ok’e delth’i Ba hadé, t’Āt’u ʔası hołe dıhı k’asjęne horelyu ʔerihł’is Ba ʔeĪgidh Dene MLA hulye t’ok’e ʔeĀ delth’i t’a nadayati sı Hotena chu Tthot’jne yati ʔa selyé sj.⁴⁴ T’oho ʔerihł’is hoł de ʔĀghe yatie ʔa dĀlyé ʔesłt’ele sı, bek’jnj bek’e yati hołe hadé. T’ok’e Ba ʔeĪgidh Dene hots’j ʔerihł’is Legislature *Hansard dzjne dĀłt’u t’ahodı beghĀ ʔerihł’is selyé* Hołé k’ı bałt’u Hotena Inuktitut chu Tthot’jne ʔa selye sı ʔejĀ Ba ʔeĪgidh t’ok’e delth’i sı ku t’oho nadayati de ʔełk’ech’a yati t’oreʔá sı (Inuktitut, Inuinnaqtun chu Tthot’jne yati ʔá). TV k’e ʔası net’j de nayati hobası t’ahodı sı bek’e Dene yati k’eyaltı hułj sı t’a Dene ʔeĀ delth’i t’a ʔełk’ech’a nayati sı beghĀ.⁴⁵

Nunavut bets’j Ba ʔeĪgidh Dene ʔeĀ delth’i nĀnj ʔĀghe yatie ʔa dayaltı hu nĀnj nats’ęn dayaltı ʔedırı MLA Ba ʔeĪgidh Dene k’ı. Ku ʔedırı ha Dene ʔeĀ delth’i nuhehel kohodı 20% hanelt’e Ba ʔeĪgidh Dene MLA ʔĀghe yatie t’odorełĀ hut’a Tthot’jne dayaltı, 10% hulta Hotena dayaltı, ku honesı hadé 70% nake yati ʔa dayaltı Tthot’jne chu beyatie t’á.⁴⁶ ʔeyi ʔá dıhı, Dene yati k’eyaltı de Hotena yati chu Tthot’jne bet’oreʔá sı t’oho Ba ʔeĪgidh Dene t’ok’e delth’i dé ʔeyi hotié ʔełedarıth’agh ha honjdhęn ʔá.⁴⁷ Dıhı ʔedırı beghare yati hoghedı NOLA MLA ba hoʔĀ sı t’a losı yati ʔa yałtı ha horełĀ de Beyatie hutó Tthot’jne huto Bałı ʔa t’oho ʔası gha yati huk’é, Dene yati k’eyaltı Dene heł ha hoʔĀ hailé sı dıhı.

Dene yati k’eyaltı ha hoʔĀ sı naké bebá hoʔĀ t’ok’e ʔeyi Dene dayaltı delth’i Dene yati k’e yati dé: Inuinnaqtun–Tthot’jne ʔĀghe Yısı theda hu Hotena Inuktitut–Tthot’jne yegá thedá.

43 Ku ʔejĀ Yısı Hochogh Ba ʔeĪgidh Dene delth’i, t’a ʔası ghĀ dayaltı hadé ʔeyer Dene ʔeĀ delth’i t’a ʔası beghare hołé ʔejĀ Yısı Hochogh t’a ʔası dałtı sı, *Evidence yati hilchu nj*, 1st Session t’oho nayati t’oho nayati, 42nd ʔejĀ Yısı Hochogh, t’a nayati hulta 96, April 17 hulta, 2018 neņę k’e, 1115 (Mr. John Quirke, Nunavut Ba ʔeĪgidh Dene t’ok’e delth’i hots’j Dene).

44 ʔedırı yati ʔełgharjya k’ı Hotena ha k’oldé Nunavut bets’j Ba ʔeĪgidh Dene t’ok’e delth’i hots’j Dene nehets’edarjnj sı ʔedırı yat hołé ha.

45 Ibid.

46 Quirke, 1110 chu 1115 hulta.

47 Quirke, 1115 hulta.

Ku hotthe ts’ęn tth’u ęeladyne yatı ęa yatı ha k’oęą dé beba sehudé sı hotthe t’a yatı sı beba Dene yatı k’eyatı Dene hulǎǎ, ęeyer dé Tthot’ıne t’esi Dene yatı sı.⁴⁸

Ku t’ą k’oldé bechelekuı naradé Hotena Nunavut hots’ı haradí sı t’oho Dene yatı k’eyatı dé nak’é horená fı t’a yatıé t’oreęą hoBası doręası Dene ıę hılé ęa Dene yatı k’edayatı ha Hotena hu Tthot’ıne chu Bǎııı yatı ęá. Ku ęejǎ Ba ęeıęıdı kuę Legislature ęedıı ęerıht’ıs kuę nedhé Nunavut Arctic College hel Dene yatı k’e yatı Dene hodóneltęn ha nıęıęǎ sı t’ok’e Dene yatı k’eyatı Dene beyatıé Inuit yatıé, Tthot’ıne chu Bǎııı yatı ęá.⁴⁹

iv. Yukon ts’ęn Ba ęeıęıdı Dene t’ok’e deıttıı t’ą Ba ęeıęıdı dęne hots’ı

Ku ęejǎ 3(1) hulta yudá Yukon nığıts’ęn k’oldé bets’ı *Yatıé Act hoghedı ha*⁵⁰ (YLA) ęedıı yatı hogheığı sı, Tthot’ıne chu Bǎııı hu, hutó t’a ęeyer honaré Denedédıęne Yukon ts’ęn naradé t’a yatı t’odoreığa sı t’ok’e Ba ęeıęıdı t’ok’e deıttıı Yııı Ba hoğası.⁵¹ Ku ęejǎ yatı deıt’ıs k’é 3(2) hulta ęedıı yatı hoghedı YLA k’é, t’ą Ba ęeıęıdı Dene t’ok’e deıttıı hutó t’oho Dene ęeıa deıttıı, t’ą Dene Ba ęeıęıdı t’ok’e deıttıı yeghorıęǎ dé, t’a ęası gığ yagığıtı sı t’ok’e Ba ęeıęıdı t’ok’e deıttıı hots’ı bets’ı yatı hoıé ha hoęǎ ęeık’ech’a yatıe ęa ęeyer honaré hots’ı, *Hansard nayatı hots’ı t’a yatı holı*.

Ku dığı, t’ą Ba ęeıęıdı Dene t’ok’e deıttıı Dene yatı k’eyatı Dene deıttıııhıı sı t’ok’e Dene ęeıa deıttıı Yııı. Ku ęeıęı betatedhé hadé t’a yatı k’oğı hadé ęejǎ Ba ęeıęıdı Dene t’ok’e deıttıı hots’ı ęerıht’ıs hoıé hadé Tthot’ıne yatı ęa hut’a sı ęejǎ Ba ęeıęıdı t’ok’e deıttıı ęeıęı yatı holı hılé ęedıı yatı 3(2) hulta YLA gıhare ęası hoıé ha dığı.

Ku t’a ęerıht’ıs dığı ęejǎ Yııı Hochogh ęası k’ęnats’edé ęejǎ Ba ęeıęıdı Dene t’ok’e deıttıı t’a yatı bek’anotá ęa yatı horeığı de Ba hoğası ęejǎ Yııı t’ok’e deıttıı sı. Kılı t’ą Dene ęejǎ ts’ęnı t’ok’e Ba ęeıęıdı t’ok’e deıttıı ęedıı doradı sı t’ok’e ęejǎ Ba ęeıęıdı Dene t’ok’e deıttıı t’oho ęeık’ech’a yatı ęejǎ Ba ęeıęıdı t’ok’e deıttıı sı t’ą Dene ęeyı la daıtsı sı heı ıımarshı bets’ı sı bet’a ęeık’ech’a yatı ęa erıht’ıs heęǎ ha ęedıı 3(2) hulta yatı gıhare ęedıı YLA ęerıht’ıs nedhé ęá.

48 Ibid.

49 Quirke, 1120 hutıá.

50 *Yatı boghedı ha ęerıht’ıs nedhé Act*, RSY 2002 neęę, c. 133 hultá k’é.

51 ęejǎ Yııı Hochogh t’ok’e Ba ęeıęıdı Dene deıttıı, Dene ęeıa deıttıı sı t’at’u ęası het’el ęejǎ Yııı Hochogh t’a ęası k’ęnats’edé sı, *Evidence yatı hılchu nı*, 1st Session t’oho nayatı, 42nd ęejǎ Yııı Hochogh, Nayatı 95 hulta, March 27 hulta, 2018 neęę, 1240 hulta (Mr. Floyd McCormick, Yukon hot’sı Ba ęeıęıdı Dene t’ok’e deıttıı hots’ı).

Ku ʔediri yati 4 hulta gharé ʔediri yati nedhe YLA bets'ĭ hadé, yati nedhé huto ʔasi hoghedhi ha yati holĭ dé ʔejĀ Ba ʔeĭgidh t'ok'e deltth'i bet'esi hūt'ir dé Tthot'ĭne chu Balaĭ yati ʔa hoŀé hoʔa.

v. Scottish ʔejĀ Yisi Hochogh hots'ĭ Ba ʔeĭgidh Dene kuĕ hoBasí

Tu chogh nask'athé neᅇᅇ ts'ᅇn Scottish Dene bets'ĭ t'ok'e Yisi Hochogh ʔasi k'enadé dé Tthot'ĭne yati ʔa dayaltı sı ʔejĀ Yisi Hochogh ʔasi k'enadé dé, kuli naᅇᅇ beyatié Scots Gaelic ʔa dayaltı hodorelĭh dé ba hoʔası, ʔeyi chu honesi t'a yati huĭĭ ʔa dayaltı de ba hoʔası, t'Ā Bet'esi ʔasi ghĀ yati yek'orĭĭ dé. Ku duᅇᅇᅇ ʔeyer nadene beyatie t'odoreŀá sı ʔejĀ Scottish Yisi Hochogh Dene deltth'ı (MSPs) Scots Gaelic yatié hohĕrĭshyĀ sı.⁵²

Ku ʔeyi beyatié *Gaelic hulyé sı (Scots ʔeyi chu Tu chogh nask'athe hots'ᅇn hoʔq) Act ʔerihth'is nedhé 2005 neᅇᅇ k'e holĭ* ʔeyi k'e ʔahodı hu Scots Gaelic yatie k'ı bek'anóta ttheré sı Scots ʔeyi chu ts'ᅇn. Ku ʔeyi honesi hadé t'Ā losı yati k'enadé dé ba hoʔası yet'a ʔasi k'enadé ha ʔediri Gaelic yati ghĀ ʔasi hoŀé dé, ʔeyi t'a t'oho yunadhé Gaelic yatié bet'a natser nadĭĭ ha netthıth ch'á.⁵³ Gaelic ghĀ yati hoghedı ha ʔerihth'is k'e t'a ʔerihth'is beyatié ʔa selyé Gaelic yatié ʔa bek'e kohodı sı, ʔeyi chu t'Ā Dene MSP Dene k'ı t'oho beyatié Gaelic t'odoreŀá ha t'oho ʔasi ghĀ dayaltı dé, hotthe horeké ʔa Ba nuŀ'a dé t'ok'e ʔejĀ Dene ʔeĀa deltth'is, ʔeyi chu t'Ā Dene bet'esi ʔasi ghĀ yati ʔᅇn henĭ dé (Dene ʔeĀa deltth'ı ha t'a Dene bet'esi ʔasi ghĀ yati helĭ sı).

Ku t'axĀ ʔĭlaghe hutó Dene nalé yaĭtı ha Ba nuŀ'a dé ʔejĀ Yisi Hochogh, ʔasi ghĀ yati horelĭh dé beyatié Gaelic ʔa yaĭtı ʔesot'ele hotthé bebá nuŀ'a dé. Hotthe nake dzeráta Dene ha hoʔası ʔeyer Dene nalé yaĭtı ha horelĭh dé Gaelic yati ʔa yaĭtı ha beba Dene yati k'eyaltı Dene húlĀ ha.⁵⁴ Gaelic yatie ʔa Dene yati k'e yati chu yati hoŀé hadé ʔejĀ Yisi Hochogh yeghadalana hadé nahıyé Dene la beghareĭyé ʔeyer Yisi ʔeghadalaná ha.⁵⁵

Ku honezı hadé t'a ʔerihth'is nedhé hoŀé sı ʔediri Gaelic yatié ʔa hoŀé hadé t'Ā ʔasi hogheĭĭ chu t'Ā bet'esi ʔasi ghet'el de t'a ʔerihth'is hoŀe sı beyatié Gaelic ʔa hoŀé ʔesot'ele sı t'ok'e

52 Scottish Dene bets'ĭ ʔejĀ Yisi Hochogh Rule 7.1.1 hulta beghare ʔasi hoŀé. Bets'ĭ Yisi Hochogh Ba ʔeĭgidh Dene deltth'ı, t'a ʔejĀ Dene ʔeĀa deltth'ı t'Āt'u begharé ʔasi k'enats'edé ʔeyi chu ʔejĀ Yisi Hochogh T'a ʔasi daĭtı, *Evidence yati hılchu nĭ*, 1st Session t'oho nayĭtı, 42nd ʔejĀ Yisi Hochogh, Nayĭtı 101, May 3 hulta, 2018 neᅇᅇ k'é, 1145 (Ms. Bronwyn Brady, Scottish ʔejĀ Yisi Hochogh hots'ĭ Dene).

53 *Gaelic Yatie (Scots ʔeyi chu Tu chogh nask'athe neᅇᅇ ts'ᅇn) Act ʔerihth'is nedhé 2005*, 200 hulta asp 7 hulta.

54 Ku Scottish bets'ĭ Yisi Hochogh t'a hoʔa, *Scottish ʔejĀ Yisi Hochogh t'a Bek'anotá yatié Gaelic Beyatie ghĀ t'a ʔerihth'is holĭ 2018-23<2 hulta k'é*, p. 11 hulta; Yisi Hochogh Ba ʔeĭgidh Dene deltth'ı, t'Ā Dene ʔeĀa deltth'ı T'Āt'u begharé ʔasi k'enats'edé chu ʔejĀ Yisi Hochogh t'Āt'u ʔasi ghĀ nadayaltı, *Evidence yati hılchu nĭ*, 1st Session t'oho nayĭtı, 42nd ʔejĀ Yisi Hochogh, Nayĭtı 101, May 3 hulta, 2018 neᅇᅇ, 1130 (Ms. Linda Orton, Scottish ʔejĀ Yisi Hochogh hots'ĭ Dene).

55 Orton, 1130 hulta.

ᚊeją Dene ᚊeła delttᚋ'ı sı chu t'ą Dene yets'eraŋᚋ heł. Ku t'oho ᚊerihł'ıs nedhé hołé ᚊełk'ech'a Bası ᚊası nailna huto yałı bek'e hołé huto ᚊedıro Gaelic yałı ᚊa dąlyé ᚊesqł't'ele sı, ᚊeyer dé Tthot'ıne yałıé hołé ha hoᚋası. T'oho Gaelic yałıe t'orıdher ᚊası ghą yałı huto nayatı dé, beyatıé Gaelic yałıé tthé ŋł'a sı Tthot'ıne yałı ts'ęn tth'ı.⁵⁶

vi. United Kingdom Ts'ekui t'ak'oldere benęę bets'ı Yııı Hochogh Ba ᚊeıııdᚋ Dene delttᚋ'ı

ᚊeyer honare ᚋıłaghe yałı *Welsh yałıé hulyé Act bets'ı ᚊerihł'ıs nedhé bet'a yałı hoghédı 1993 nęę k'e holı*, United Kingdom Ts'ekui t'ak'oldere benęę bet'esi hut'ır (U.K.) ᚊeją Yııı Hochogh t'ok'e delttᚋ'ı, t'oho ᚊeyı Welsh Dene ᚊası ghą dayatı de Ba hoᚋası benęę Wales ts'ęn. Ku ᚊeyı yałıe begᚋoᚋeł'ą ŋł t'ął'u *Welsh Yałıe bek'anotá ha (Wales) Measure t'a begᚋaré hıdᚋai 2011 nęę k'e*, ᚊeyı gᚋaré ᚊedıro Welsh ᚊa yałı ttheré hıłta sı Wales k'eyaghé Dene naradé Ba. Bąneł'u yałı nedhé ᚊedıro Welsh chu Tthot'ıne yałıé bet'a yałı dé ᚊeją Yııı hochogh ᚊası nailna ha boghedı Wales Dene naradé hobełá.⁵⁷

Ku t'ął'u ᚊası gᚋalada chu hotthé nodher gᚋaré ᚊası hołe ᚊeją U.K k'eyaghé. ᚊeją Yııı Hochogh Ba ᚊeıııdᚋ Dene delttᚋ'ı Yııı ᚊası ghą yałı dé Tthot'ıne yałıé ᚊa yałı hoᚋą. Ku ᚊeyer Dene delttᚋ'ı sı Ba ŋł't'a łı ᚊełk'ech'a yałıé ᚊa dayatı hodorełıđᚋ dé, kulı hotthe t'aradı sı Bası hotthe bets'ı yałı hołé hoᚋą.⁵⁸

Ku ᚊeyı yałı begᚋaré ᚊası hołe ᚊeją Yııı Hochogh Ba t'ok'e Ba ᚊeıııdᚋ Dene delttᚋ'ı t'ą łode Dene Welsh yałıe ᚊa dayatı hodorełıđᚋ ᚊeją Yııı Hochogh t'oho ᚊası ghą yałı de ba hoᚋası, horelyıı Wales hobası ᚊası ghą nayatı dé. Ku ᚊeyı k'esi March 1 hıłta k'e, 2017 nęę, t'a ᚊeją Yııı Hochogh Dene delttᚋ'ı yałı beł hut'ır ŋł Tthot'ıne yałıe t'oreᚋa hoᚋą ᚊeją Yııı Hochogh Ba ᚊeıııdᚋ Dene delttᚋ'ı ᚊası ghą dayatı dé, kulı Welsh yałıe t'oreᚋá ᚊesqł't'ele t'oho Dene ᚊeła delttᚋ'ıs chu Welsh chu t'atthere t'ok'é Dene ᚊeła delttᚋ'ı Yııı.⁵⁹ Ku ᚊeją Yııı Hochogh Dene t'ok'é ᚊeła delttᚋ'ı sı, t'ą Dene Bet'esi ᚊası ghą yałı Welsh nęę k'eyaghé, ᚊası ghą yałı dé Tthot'ıne yałı ᚊa hołé tth'ı hoᚋą ᚊeyer dé t'ą Dene Welsh darıttᚋ'aghıle sı yerıttᚋ'agh ha ku T'a Dene bet'esi ᚊası ghą yałı chu t'ą Dene ᚊası

56 Scottish Dene ᚊeją Yııı Hochogh t'ok'e hoᚋą, [Scottish Dene bets'ı ᚊeją Yııı Hochogh t'ął'u bet'a hoᚋą yałı nedhe ᚊedıro Gaelic beyatıé t'ął'u natser hanalyé ha 2018-23 hıłta k'é](#), p. 11 k'é.

57 [Welsh Dene yałı t'a begᚋaré hoghédı ha yałı nedhe holı 1993 nęę k'e](#), c. 38; [Welsh Dene beyatıé \(Wales nęę k'é\) Measure t'a begᚋare hıdᚋai 2011](#), 2011 nęę k'é nawm 1 hıłta.

58 Erskine May hulyé: ᚊeją Yııı Hochogh Practice t'ął'u ᚊası hołé 24th edition yałı holı, LNUK, p. 429 hıłta k'é.

59 United Kingdom Ts'ekui t'ak'oldere ᚊeją Yııı Hochogh t'a ᚊası hołé, [Ba yazılŋı chu t'ął'u hołé: 1 March 2017 nęę k'é](#), No. 117, p. 3 hıłta k'é.

hogheŋj tth'í beŋ ha nodhí ʔa. Ku t'a ghā yaghjti ha ʔerih't'is holj sɪ Welsh yatie tthere hulta sɪ, ʔeyer t'āghé dé Tthot'jine yatie sɪ.⁶⁰

Ku ʔediri Welsh t'ok'e Dene ʔeĀa deltth'í sɪ k'asjēnē horelyy Welsh ts'jāne Dene sɪ sɔlaghe hots'ēn neŋt'é. ʔjĀ neŋē k'e nah hutó ʔjĀ ʔeĀa deltth'í. Ku yunj neŋē nayajtɪ February 2018 neŋē, 60% ts'ēn beyatié ʔa ʔasi ghā dayajtɪ nj Welsh ʔa Dene yatɪ k'eyajtɪ Dene beyatié Welsh chu Tthot'jine yatié ʔá.⁶¹

Ku Welsh t'a ʔasi hoghodóghēnj Dene t'a ʔeĀa deltth'í beyatié Welsh t'oreĀa ha Ba hoĀasi t'oho losí. Ku duhŷ Tthot'jine yatɪ t'oreĀa kulɪ Dene ha hoĀasi beyatié ʔa dayajtɪ hodorelŋh dé kulɪ Evidence yati hɪlchu nj dé Welsh yatie t'oreĀa Ba hoĀasi. Ku t'ā Dene ʔeĀa deltth'í's t'a beŋ Nayajtɪ 27 hulta k'e March 2018 neŋē k'e nahts'ēn yatɪ t'orjdhēr nj Welsh yatɪ chu Tthot'jine yatɪ bāneŋt'u bet'orjdhēr nj ʔeĵk'esí.⁶²

vii. Ba ʔeĪgidh Dene t'ok'e deltth'í ʔedisj Northern Territory Yutthj Dene harálzá (Australia ts'ēn)

Ku ʔeyer ts'ēn Dene naradé Northern Territory ts'ēn ʔjāghe yatɪ huŋj le bek'anóta ha,⁶³ Tthot'jine yatié ʔa yatɪ sɪ t'ok'e Dene Ba ʔeĪgidh Dene t'ok'e deltth'í sɪ Yisi.⁶⁴ Ku hotthe t'ā losɪ Dene ʔesódi horelŋh dé T'oke Dene ʔeĀa deltth'í ba hoĀa nj ʔejā T'oke Dene ʔeĀa deltth'í Yisi. Ku 2016 neŋē k'e, t'a ʔasi begharé ʔasi ghā yatɪ ʔejā Ba ʔeĪgidh Dene t'ok'e deltth'í Northern Territory Dene naradé hobeba nuŋt'ā nj Tthot'jine yatɪ datedhe beyatié ʔa dayajtɪ hodorelŋh de ʔejā Yisi. Hotthe ts'ēn tth'u Tthot'jine yatɪ ʔa ʔerih't'is chu t'aradí sɪ ghā sehújá dé. T'ā Dene ʔejā ʔeĀa deltth'í ʔediri yatɪ njāsi. Ku t'ā ʔeyɪ Dene hotthe t'a ghā yajtɪ sɪ hotthe ts'ēn tth'u beyatié ʔa ʔerih't'is tth'í selé hoĀa ʔeyer dé ʔejā Yisi Hochogh Record Tthot'jine yatie gá det'is ha.⁶⁵ Ku 2016 neŋē k'é, ʔjāghe yati ʔa ʔasi najlŋa ha nuŋt'ā

60 Ibid.

61 Ku Yisi Hochogh t'ok'e Ba ʔeĪgidh Dene deltth'í Hansard ʔerih't'is ghet'el, Welsh t'ok'e Dene ʔeĀa deltth'í, [Xaiye t'asi Budget tsamba ghā yaghjti Wales hobeba \(K'ambj dané deltth'í\)](#), 7 hulta February 2018 neŋē, col. 1; BBC News honj k'e, [Welsh yatié hotié bet'orjdhēr sɪ ʔejā Welsh Dene ʔeĀa deltth'í](#), 7 hulta February 2018 neŋē k'é.

62 Ku ʔejā Yisi Hochogh Ba ʔeĪgidh Dene deltth'í, Welsh T'a ʔasi daŋsɪ Dene ʔeĀa deltth'í, [Oral Evidence yati hɪlchu nj yati hɪlchu nj: Prison Dene darjla kuē Yisi Wales ts'ēn t'a beghot'ā](#), HC 742, 27 hulta March 2018 neŋē k'é.

63 Yisi Hochogh Ba ʔeĪgidh Dene deltth'í, ʔasi ghā yatɪ Dene ʔeĀa deltth'í T'āt'u begharé ʔasi k'enats'edé ʔeyɪ chu ʔejā Yisi Hochogh T'a ʔasi daŋsɪ, [Evidence yati hɪlchu nj](#), 1st Session t'oho nayajtɪ, 42nd ʔejā Yisi Hochogh, Nayajtɪ 104, May 23 hulta, 2018 neŋē k'é, 1925 (Mr. Michael Tatham, Ba ʔeĪgidh Dene t'ok'e deltth'í ʔedisj Northern Territory hots'ēn).

64 Tatham, 1935 neŋē k'é.

65 Ba ʔeĪgidh Dene t'ok'e deltth'í ʔedisj yutthj ts'ēn naradé Northern Territory hulyé, [ʔasi ghā yatɪ Orders yati bet'ā ʔasi nailná](#) (t'a dzjine k'e bet'oreĀa hajá 21 hulta April 2016 neŋē k'é); Tatham, 1930.

ny ʔasi gha yati Order hulyé, ʔeyi ʔa t’á losi Dene beyatié ʔa yafti horelɔŋh dé ba nuʔ’a hoʔa hotthe ts’én tth’u Tthot’jine yati ts’eré Tthot’jine yati ʔa haylálá hilé dekuí.⁶⁶

Ku dɔhɔ Dene yati k’e yati ha Dene hɔlɔhílé sɔ t’ok’e ʔejá Ba ʔeɔɔidh Dene t’ok’e delthh’i bá, ʔeyi chu t’oke Dene ʔeɔa delthh’i Dene yati k’eyati t’ok’e delthh’i sɔ ba hoʔa hilé sɔ.⁶⁷ ʔeyi ʔa t’ok’e Ba ʔeɔɔidh Dene delthh’i dɔhɔ sehénɔnɔŋɔ sɔ t’ok’e Dene yati k’eyati k’e Dene delthh’i ha ʔelk’ech’a la daʔsí ha horelyɔ Dene xa. Ky ʔeyi Dene ʔeyer honare Dene yati k’eyati ha bet’esé hoʔasɔ ʔeyer Dene ʔeɔa delthh’i sɔ hel ʔeghadalanaha ʔeyer honare hots’j Dene 17 beyatié á.⁶⁸

Horelyɔ ʔeyer honaré náné hoʔá k’ajené 100 t’á Dene naradé sɔ kɔnet’e beyatié hɔlɔ sɔ ʔeyer t’ok’e yutthɔ Northern Territory ts’én naradé sɔ Basí. Ku t’aneʔ’e Dene naradé hadé k’asjené 70,000 hanet’e sɔ ʔedisɔ yutthɔ Northern Territory naradé ts’én (30% hanet’e t’aneʔ’e Dene naradé hots’j), ʔeyi hots’j 60% hanet’e beyatie ʔa dayafti sɔ dzɔne dɔnet’u.⁶⁹ Ku t’a ʔelk’ech’a yati 100 Denedédɔne hobets’j yatié hɔlɔ k’i ɔ Dene beyatié ʔa dareht’is hilé sɔ ʔedisɔ yutthɔ Northern Territory hots’én. Ku t’ok’e Ba ʔeɔɔidh Dene t’ok’e delthh’i dɔhɔ ts’én ɔɔaghe Dene Dene hel ghɔdá sɔ t’atthé bonɔdher 1974 hots’j.⁷⁰

ʔASI BEHAYATIÉ HA HOʔA

A hudzí. Denedédɔne t’a beyatié ʔa dayafti Canada nask’athe: yasi begha ʔedirɔ yati holɔ sɔ dɔhɔ nuhebá

T’á Dene ɔ ʔedirɔ nabɔ hadáyafti sɔ t’ok’e ʔejá Dene ʔeɔa delthh’i sɔ t’á gha dayafti hadé t’at’u beyatié t’odoretá sɔ Basɔ gha honéga dayafti sɔ t’ok’é Dene Yisɔ Hochogh t’á Ba ʔeɔɔidh Dene delthh’i t’at’u yunisɔ hu dɔhɔ chu yunadhé t’at’u Denedédɔne yatié bet’oredhí ha Canada nask’athé. Ku t’axa hok’enats’edé hadé t’ok’e ʔejá Dene ʔeɔa delthh’i net’j ha t’at’u Denedédɔne yatié t’orɔdher walí ʔejá Yisɔ Hochogh t’ok’é Dene delthh’i sɔ bá, ʔeyi Dene ʔeɔa delthh’i hodánɔdhen t’á Denedédɔne beyatié be’toredhí hadé ʔejá Yisɔ t’at’u ʔa horená chu nezɔ walí sɔ net’j hoʔa Canada nask’athé, ʔeyi dɔhɔ hots’én net’j hadé Dene ʔeɔa delthh’i sɔ ʔeɔa delthh’i ha yenanédé ha t’alyé ha yunadhé xa.

66 Tatham, 1930 nənə k’é; ʔedirɔ Ba ʔeɔɔidh Dene t’ok’e delthh’i ʔedisɔ yutthɔ Dene naradé Northern Territory hulyé, 13th hulta t’oke Dene ʔeɔa delthh’i ʔasi gha yati Order yati t’a bet’a ʔasi nailná ʔejá Yisɔ t’ok’e Dene ʔeɔa delthh’i, [ʔerihʔ’is nedhe holɔ 23A \(Speaking Yatié other than Tthot’jine t’oho ʔasi gha yati ʔejá Ba ʔeɔɔidh Dene t’ok’e delthh’i ʔedisɔ yutthɔ naradé Northern Territory hobebá\)](#).

67 Tatham, 1940.

68 Tatham, 1935 nənə k’é.

69 Tatham, 1915.

70 Tatham, 1915.

ʔa bonjdhí hadé, t'oho 2016 nęnę k'e ʔasi hughelta huk'é ʔediri hulʔa, 1.6 million Canadian hots'j Denedédłine hesł dadí nj, ʔeyi hots'j 260,000 hanett'e haradí hu, seyatié ʔa yasti dadí nj.⁷¹ Ku dųhų 58 ʔełk'ech'a Denedédłine yatié hulj sɨ Canada nask'athé, ʔeyi k'asjęnę 90 beyatié nadaretyá sɨ.⁷² Ku ʔediri yatié hots'j hadé, ku ʔeyi hots'j hadé ʔełk'eta yati 10,000 Dene ʔası hulj sɨ beyatié ʔa dayatı: ʔeyi hadé Cree yatié, Dene hu, Innu, Inuktitut Hotená, Ojibway chu Oji-Cree ʔena yatié.⁷³

Kuli ʔediri Dene t'a ʔeła dełtth'ı ʔediri bel kohódi nj 1940 hots'j, n Denedédłine hotthé hadayałtı nj beyatié ʔahót'j njdha k'agų hijá dadí nj.⁷⁴ ʔeyi ʔa 1980s hots'j, t'a ʔełk'echa' t'oke Dene ʔeła dełtth'ı Denedédłine ha k'oldé AFN hoBası k'asjęnę 18 ʔerihł'is hut'ır nj Denedédłine yatié bek'onj chu netthıth ch'á.⁷⁵ Ku dųhų t'a ʔasi hutla gharé yati holj hadé Denedédłine beyatié ʔa dayatı njdhá k'agų hajá sɨ t'a Denedédłine beyatié k'odorelyą hadé.⁷⁶ Ku dųhų ʔasi k'oją hadé t'a Denedédłine beyatié ʔa dayatı ʔediri 2016 nęnę k'é 36.7 nęnę hudher sɨ, ʔeyi boghedı hadé łqta nęnę bek'e yudá hajá sɨ 1981 ʔasi hulta hots'j yati.⁷⁷ Ku ʔediri honet'j hadé ʔasi nedhé hats'edı sɨ Denedédłine yatié nask'athe Dene njdhá k'agų beyatié ʔa dayatı ʔa Canada nask'athé ʔeyi yati "nétthıth ha ghonj sɨ."⁷⁸

Ku t'ok'e Dene ʔeła dełtth'ı beł Dene łą korádi nj Denedédłine yatié njdhá k'agų hijá nj yunj thilé nodher huk'é, ku ʔediri tth'ı heł honjdhęn, yuné nihts'ęn k'oldé Dene godhé łą beyatié dodı harąłá nj Denexare kuę narałdé dął ʔá.⁷⁹ ʔıłąghé ʔediri Bayatié nj, ku ʔediri ʔasi ttheré

71 T'ok'e Yisi Hochogh Ba ʔełigıdh Dene dełtth'ı, ʔediri yatié Dene ʔeła dełtth'ı t'at'u begharé ʔasi k'enats'edé ʔeyi chu ʔeją Yisi Hochogh ʔasi k'endaré Bası, [Evidence yati hilchu nj](#), 1st Session t'oho nayałtı, 42nd ʔeją Yisi Hochogh, Nayałtı 97, April 19 hulta, 2018 nęnę k'é, 1100 (Mr. William Fizet, Department Canadian Heritage ʔasi Dene ch'alanie ts'eraň hoBası ha hoʔa).

72 ʔeją Yisi Hochogh Ba ʔełigıdh Dene dełtth'ı, ʔasi ghą yati t'ok'e Dene ʔeła dełtth'ı t'at'u begharé ʔasi k'enats'edé ʔeyi chu ʔeją Yisi Hochogh t'a ʔasi dałtı, [Evidence yati hilchu nj](#), 1st Session t'oho nayałtı, 42nd ʔeją Yisi Hochogh, Nayałtı 99, April 26 hulta, 2018 nęnę k'é, 1205 (Mr. Perry Bellegarde, Denedédłine ha k'olderé nedhé AFN xá).

73 Fizet, 1105.

74 Bellegarde, 1205.

75 Ibid.

76 Fizet, 1105.

77 Fizet, 1105.

78 Ibid. [ku ʔeją ʔasi nedhé ghą nadanetá hots'j Oxford Research Encyclopedia ʔerihł'is nedhé hulj Linguistics yati hulj hoBası](#) bek'e djghı yati hulj sɨ t'at'u yati Dene ghą netthıth hijá dé: 1 – T'a horelyų hultá ha Dene beyatié ʔa dayatı; 2 – Denegodhé hok'ınj ghedéł hodóneltęnhılé dé; 3 – T'oho Dene bekodé hel beyatié bel dodı hané; ʔeyi chu 4 – t'ok'e Dene dayatı hulj sɨ k'agų hané.

79 Ku ʔediri tth'ı honét'j, Yisi Hochogh Ba ʔełigıdh Dene dełtth'ı, ʔasi ghą yati Dene ʔeła dełtth'ı t'at'u begharé ʔasi k'enats'edé ʔeyi chu ʔeją Yisi Hochogh t'a ʔasi dałtı, [Evidence yati hilchu nj](#), 1st Session t'oho nayałtı, 42nd ʔeją Yisi Hochogh, Nayałtı 99, April 26 hulta, 2018 nęnę k'é, 1220 (Ms. Ellen Gabriel).

sí Denedédłıne t’ą ɔeyer ɔerihł’ıs kuę narałdė sı beyatıe łą dodı hajú sı ɔedeğhą horeją dął ɔa.⁸⁰

Ku ɔeyer hu, t’ą Dene ɔedıı Dene ɔełı delłth’ı k’ı hel haradı hu Denedédłıne łı beyatıe ɔa yunadhė natser hanalıyė hodorılıłh sı Canada nask’athė. Ku ɔedıı Dene doradı nı:

- Yatı bet’a nuhech’alanıe chu t’ąt’u nanıde nuhebá ttherė sı. ɔeyı ɔa bet’a nanıde yatı t’a chu nuhech’alanıe Dene godhė bets’ęn berıdı sı.⁸¹
- Canada t’ą Denedédłıne bets’ı yatı hıłı sı bek’onı chu bets’ėdı hoɔą netthıth ch’á.⁸²
- Yunısı ɔąłnedhė Denegodhė hodónelłęn łınl t’ok’e hots’ı harát’ı hu t’a bech’alanıe dął bası Denedédłıne yatıe t’á beł yatı ɔá.⁸³
- Canada nask’athė Denedédłıne yatıe ɔası nedhė k’esı bek’anotá hoɔą.⁸⁴
- T’oho Denedédłıne yatıe dıłłth’agh de Dene nalė hotıe bet’a Dene t’ąıłdhęn k’orıjá sı sughua chu yunadhė nezı hoɔą Bası.⁸⁵
- ku Denedédłıne yatıe ts’eredı hadė ɔeją Yısı Hochogh yatı natser dałtı sı Denedédłıne Denegodhė hobets’ęn yunısı t’a beyatıe gıłle nıdı ɔełk’esı hulta chu bet’oreɔá sı. Ku ɔeyı Dene xa nıł’ą de t’ąt’u bet’a sehenuł’a ha

80 Ibid.

81 Ku ɔeją Yısı Hochogh Ba ɔełıđıdh Dene delłth’ı, ɔası gıhą yatı Dene ɔełı delłth’ı t’ąt’u begharė ɔası k’enats’edė ɔeyı chu ɔeją Yısı Hochogh t’a ɔası dałtı, [Evidence yatı hıłchu nı](#), 1st Session t’oho nayałtı, 42nd ɔeją Yısı Hochogh, Nayałtı 99, April 26 hulta, 2018 neņę k’ė, 1105 (Dr. Arok Wolvengrey, First Nations University of Canada Denedédłıne xa ɔerihł’ıs kuę nedhė hots’ı).

82 R. Saganash, 1210.

83 Ku ɔeją Yısı Hochogh t’ok’ė Ba ɔełıđıdh Dene delłth’ı, ɔası gıhą yatı Dene ɔełı delłth’ı t’ąt’u begharė ɔası k’enats’edė ɔeyı chu ɔeją Yısı Hochogh t’a ɔası dałtı, [Evidence yatı hıłchu nı](#), 1st Session t’oho nayałtı, 42nd ɔeją Yısı Hochogh, Nayałtı 99, March 22 hulta, 2018 neņę, 1120 (Ms. Georgina Jolibois, Ba ɔełıđıdh Dene Desnesthė – Missinippi – Churchill River hots’ı).

84 Bellegarde, 1215.

85 ɔeją Yısı Hochogh Ba ɔełıđıdh Dene delłth’ı, ɔası gıhą yatı Dene ɔełı delłth’ı t’ąt’u begharė ɔası k’enats’edė ɔeyı chu ɔeją Yısı Hochogh t’a ɔası dałtı, [Evidence yatı hıłchu nı](#), 1st Session t’oho nayałtı, 42nd ɔeją Yısı Hochogh, Nayałtı 97, April 19 hulta, 2018 neņę k’ė, 1130 (Mr. Jean-Pierre Corbeil, Statistics Canada t’ok’ė ɔası dołtá Dene hel).

Denedédłine chu t’ā Denedédłine hełıle sı Canadian beł dé nezı há.⁸⁶ ʔeyı heł Denegodhé ʔedéghā hodi halá t’ā Denedédłine yati ʔa dayatı hijá dé.⁸⁷

- Ku Denedédłine yatié ʔejā Yısi Hochogh ʔa yati nuł’ā bet’a hotié Denedédłine yatié ʔejā nułts’ęn k’oldé hel horelyı Dene ba nezı hası nuhek’anota chu t’ok’e nadaréthılyā ʔejā Yısi hochogh yaghé. Bet’a ʔedıri yatié bek’ojā hijá ha, t’ā Dene ʔeyı Denedédłine yati ʔa dayatı chu bet’a Canada bech’alanıé nezı hané há yunadhé dé.⁸⁸

Dıhı, Canada bets’ı Yısi Hochogh t’ok’e Ba ʔełıgidh Dene dełtth’ı nānı Denedédłine dełtth’ı ʔejā Yısi Hochogh t’ā Dene ʔeyer nılyá heł.⁸⁹ T’ā Dene ʔełā dełtth’ı bel yatı holı nı t’oho ʔełıgidh ts’ęn ʔejā Yısi Hochogh of Mr. Romeo Saganash, MP, Ba ʔełıgidh Dene Abitibi—Baie-James—Nunavik—Eeyou neņę ts’ęn hots’ı, ʔatı yatı hılılé henı nı Cree ʔena yatié t’a “Ba ʔełıgidh Dene ʔejā Yısi Hochogh ha member hulyé.” ʔeyı ʔa ʔalınedhé hel yaghıtı hı ʔedıri yatı holı nı *yimstimagesu*, hutó “t’a Dene xa yałtı” ʔeyı yatı holı East Cree ʔena Dene hobebá.⁹⁰

Ku yudá ts’ęn ʔena Dene naradé tth’ı beł k’onódher nı, t’ā Ba ʔełıgidh Dene Winnipeg Centre hots’ı ʔalınedhé chu Dene yatié ghadalaná Dene hel yaghıtı hu ʔedıri yatı holı nı *otapapistamâkew*, ʔeyı Dene k’ı “t’ā Dene xa yałtı.”⁹¹

ʔeyı Dene t’ā ʔełā dełtth’ı ʔedıri yatı bel kohódı nı yuʔané ʔena naradé Eeyou Istchee James Bay t’ok’é k’oldé beyatı k’eyatı Dene t’oreʔá sı Tthot’ıne yatié ʔa hu, Bāłai chu ʔena Cree yatı t’oho t’ā k’oldé nadayatı dé.⁹² Dene yatı k’eyatı Dene bet’oreʔá sı t’ok’é Ba ʔełıgidh Dene dełtth’ı sı beł hoʔā dé ʔeyer dé t’ā losı benalé ʔası hołé hu, Dene hel yatı theʔā hu beł

86 Gabriel, 1225.

87 Jolibois, 1115.

88 ʔejā Yısi Hochogh Ba ʔełıgidh Dene dełtth’ı, ʔası ghā yatı Dene ʔełā dełtth’ı t’at’u begharé ʔası k’enats’edé ʔeyı chu ʔejā Yısi Hochogh t’a ʔası dałtı, [Evidence yatı hilchu nj](#), 1st Session t’oho nayałtı, 42nd ʔejā Yısi Hochogh, Nayałtı 100, May 1 hulta, 2018 neņę k’é, 1210 (Mr. Jérémie Séror, University of Ottawa hots’ı ʔerıht’ıis kuę nedhé).

89 R. Saganash, 1225.

90 R. Saganash, 1210.

91 Ku ʔeyı Yısi Hochogh Ba ʔełıgidh Dene dełtth’ı, ʔası ghā yatı Dene ʔełā dełtth’ı t’at’u begharé ʔası k’enats’edé ʔeyı chu ʔejā Yısi Hochogh t’a ʔası dałtı, [Evidence yatı hilchu nj](#), 1st Session t’oho nayałtı, 42nd ʔejā Yısi Hochogh, Nayałtı 94, March 22, 2018, 1210 (Mr. Robert-Falcon Ouellette, Ba ʔełıgidh Dene Winnipeg Centre Bası).

92 Ku ʔejā Yısi Hochogh t’ok’e Ba ʔełıgidh Dene dełtth’ı, ʔası ghā yatı Committee t’at’u begharé ʔası k’enats’edé ʔeyı chu ʔejā Yısi Hochogh t’a ʔası dałtı, [Evidence yatı hilchu nj](#), 1st Session t’oho nayałtı, 42nd ʔejā Yısi Hochogh, Nayałtı 100, March 22, 2018, 1225 (Ms. Melissa Saganash, Eeyou Istchee James Bay Regional Government ʔena Dene xa k’oldé).

ha danjdhen ha ʒá.⁹³ Ku t’oho t’a k’oldé nadayałtı dé beyatı k’e ditth’agh gharé Dene godhé tth’ı yeghą danjdhen hija t’ą benęne ha k’oldé t’a ghą narádé sı bası.⁹⁴

ʒeyer t’ą Dene ʒełá delthh’ı ʒedırı yatı detth’agh nı T’oke Dene ʒełá delthh’ı of Denedédłıne, t’oho May 2018 Dene k’olderé Nadayałtı huk’é, beyatıé ʒa dayatı ha—Denedédłıne yatı t’oreʒa k’ąnı hıłdı t’atthé nodhı há.

B. Ku ʒełá Yııı Hochogh Ba ʒehıgıdh Dene delthh’ı t’ąt’u Ba Dene yatı k’eyatı chu beyatıé ʒa ʒası hołé hoBası

Translation t’ahodı hadı hadé, Dene yatı tthot’ıne yatı ʒa det’ıs hats’edı sı. Bąnett’u bet’oreʒá sı ʒełk’esı hılé sı.⁹⁵ Dene yatı k’eyatı t’ahets’edı hadé t’oho Dene yatı de kudąné beyatıé k’eyatı sı. ʒeyı ʒá, Dene yatı k’eyatı horelyų t’ahodı sı beyatıé ʒa bek’eyatı hats’edı hılé sı. K’asjęne horelyų Dene t’adı sı benerıny hut’a hats’edı sı bek’et’a yatı ha horenyłé ʒa ku det’ıs dé k’asjęne horelyų t’ahodı det’ıs sı.⁹⁶ Ku ʒełk’ıny Dene yatı k’eyatı dé, t’atthe yatı bek’ıny yatı hats’edı sı ʒeyı yatıé dé, ʒeładųne bets’ęn yatı hats’edı sı. ʒedırı k’esı hats’edı sı, Dene yatı k’eyatı dıttth’agh hadé ʒedırı yatı C Dene bets’ı, t’ą A yatı beyatıé Dene B bets’ęn yatı sı ʒeyı chu B Dene yatı C yatıé bets’ęn hané sı. ʒedırı gharé t’a yatı B begharé bonjdher sı. Ku ʒełk’eráká Dene yatı k’eyatı Dene bet’a nahıyé yatı bedı hané fı.

Dene yatı ha dayatı Dene t’ąt’u ʒedırı ha bet’oréʒa sı, nayatı hu, Dene t’ok’e naradé Ba hu, naidı k’olyą Dene bel hu, Dene ghą nayatı kuę horelyų Dene yatı ha yatı Dene bet’oreʒá sı. Ku nayatı dé Dene yatı ha yatı Yııı Ba hoʒą t’ok’e delthh’ı ha Dene yatı k’eyatı la k’enadé de. ʒeyı Dene nadayatı ha la dałtı tth’ı hoʒą ku ʒełá Yııı Hochogh Ba ʒehıgıdh Dene delthh’ı hel tth’ı ʒeghadalaná ba hoʒası. Ku t’oho Dene k’e yatı Dene nayatı ʒeghadalana dé, hoʒası ts’ęn delthh’ı sı belaa dałtı huk’é, ku Dene t’ą benęne k’e ʒeghadalana de Dene nalé delthh’ı sı benalé t’ahodı k’edayatı, ʒeyer dé ʒeyı t’ahodı sı honezı Dene hel dayatı sı. Ku honezı t’a belaa dałtı hadé Dene naidı k’olyą hel delthh’ı huto Dene ʒeładųne nęne ts’ęn nıdeł ts’eranı huto Dene ts’edarenı Dene heł dąłı bası.⁹⁷

Ku Canada hots’ı Nihts’ęn koldé bets’ı Dene yatı k’e yatı Dene ʒeghadalana k’ı Dene yatı ts’eranı k’é hoʒą hulyé sı, ʒełá Department of Public Works nihts’ęn k’oldé Government

93 Yııı Hochogh Ba ʒehıgıdh Dene delthh’ı, ʒası ghą yatı Dene ʒełá delthh’ı t’ąt’u begharé ʒası k’enats’edé ʒeyı chu ʒełá Yııı Hochogh t’a ʒası dałtı, *Evidence yatı hıłchu nı*, 1st Session t’oho nayałtı, 42nd ʒełá Yııı Hochogh, Nayałtı 100, March 22 hulta, 2018 nęne k’é, 1255 (Ms. Johanne Lacasse, Eeyou Istchee James Bay Regional Government ʒena ha k’oldé hots’ı).

94 M. Saganash, 1255.

95 Déry, 1145.

96 Déry, 1145.

97 Williams, 1110.

Services hel, ku ʔeyi t'a bela sɨ horelyu t'a nɨ ts'ɛn k'oldé bets'ɨ ʔasi dahóla sɨ ts'eranj t'ohó losɨ ʔeyi bet'oreʔa ha dé, ʔeyi chu ʔejá Yisi Hochogh ha. Dɨhɨ hadé, k'asjɛnɛ 100 yatié ʔa Dene ts'eranj nɨ dzɨne dɨneft'u, dzirata bek'et'a.⁹⁸

Yunɨ 2017-18 nɛnɛ k'e, t'a Dene yati ʔa yati holé Dene k'ajɛnɛ 760 Denedédłine yatié ʔa ʔasi hole ha hozéker dadí sɨ, horelyu hulta hadé k'asjɛnɛ 0.5% hulta sɨ. Ku ʔeyi 760 t'a hozéker hots'ɨ, k'asjɛnɛ 85% hulta haneft'e Inuit Hotena yatié ha.⁹⁹ Ku ʔediri Denedédłine yatié ha ʔasi hodorelɨh bets'ɛn t'ahódi hadé, ʔeyi ʔasi hodogheftɨ Dene k'asjɛnɛ 100 Dene yati ha yaftɨ Dene yati ʔa ghadalana ha 20 yatié Denedédłine ʔek'ech'a bá. 2016 hots'ɨ, ʔeyi t'a Dene xa ʔasi hodógheftɨ k'ɨ Dene yati k'eyaftɨ Denedédłine yatié ʔa ʔejá Yisi Hochogh 33 dzɨne bet'orɨdher sɨ.

Ku ʔejá Dene ʔeła deltth'ɨ bel yati nɨt'a ʔahódi hu Denedédłine yatié ha Dene ɨɨ bozelɨh sɨ ʔeyi yeghɨ nanéde hoʔɨ dɨhɨ.¹⁰⁰ Ku ʔeyi ʔasi dałtsɨ hadé, t'a Dene ʔediri ʔasi ha ʔeghadalana k'ɨ t'a Denedédłine yatié Dene yati ha yaftɨ chu Dene yati k'eyaftɨ Dene in Canada nask'athe ts'eranj ha natser hayilé ha Dene hel. Ku dɨhɨ bek'ojá t'a Dene yati ha yaftɨ Dene ʔejá Canada nask'athe hɨɨ sɨ k'asjɛnɛ 90 Denedédłine yatié ʔa dayaftɨ ɨɨhíle sɨ ʔediri herɛft'e ha, ʔeyi chu t'at'u yerɛft'e tth'ɨ beyatié net'ɨ ha horénɨlé sɨ dɨhɨ.¹⁰¹ Ku t'at'u ʔasi k'enats'edé hotie sehenuft'a nɨdé nezɨ hanɨ ʔejá Yisi Hochogh bet'oredhí nɨdé ʔeyer dé Denedédłine yatié t'at'u bet'óreʔa ha bek'ojá ha yunadhé de.¹⁰²

Ku dɨhɨ Dene yati ha yaftɨ Dene Tthot'ɨne chu Bɨłai yati ʔejá Yisi Hochogh ʔeghadalana dé ʔerihft'ɨ sɨ nedhé hudet berihft'ɨ sɨ bets'ɨ hɨɨdɨ la bet'at'a sɨ chu t'at'u benet'ɨ Board of Examiners hulyé t'esé hudet hɨɨdɨ ʔediri Canadian Dene yati k'eyaftɨ Dene henéte sɨ, Ku t'a yati dałtsɨ Dene chu Dene yati ha yaftɨ ha Dene deltth'ɨ hobeheft.¹⁰³ ʔa ʔeyi Dene ʔeła deltth'ɨ bel yagɨɨtɨ ʔahódi hɨ ʔediri ʔasi bek'e ts'udeft hadé horɨchá sɨ ʔediri Dene bela hotie hełtsɨ hoʔɨ ʔa ɨɨfá kuli ʔeltth'ɨ ile hadi dé bet'a ʔasi due nodhí gɨonɨ ʔa ʔeyi ʔa Dene yati ha

98 Yisi Hochogh t'ok'e Ba ʔełigidh Dene deltth'ɨ, ʔasi ghá yati Dene ʔeła deltth'ɨ t'at'u begharé ʔasi k'enats'edé ʔeyi chu ʔejá Yisi Hochogh t'a ʔasi dałtsɨ, *Evidence yati hɨlchu nɨ*, 1st Session t'ohó nayajti, 42nd ʔejá Yisi Hochogh, Nayajti 100, May 1 hulta, 2018 nɛnɛ k'é, 1105 (Mr. Stéphan Déry, Department of Public Works ʔasi ghet'el hobasi hoʔɨ chu Government Services nihts'ɛn k'oldé t'at'u Dene ts'enɨ hobasi).

99 Ibid.

100 Ibid.

101 Déry, 1110.

102 Déry, 1145.

103 Yisi Hochogh Ba ʔełigidh Dene deltth'ɨ, ʔasi ghá yati de t'ok'e Dene ʔeła deltth'ɨ t'at'u begharé ʔasi k'enats'edé chu ʔejá Yisi Hochogh t'a ʔasi dałtsɨ ʔediri basi sɨ, *Evidence yati hɨlchu nɨ*, 1st Session t'ohó nayajti, 42nd ʔejá Yisi Hochogh, Nayajti 101, May 1 hulta, 2018 nɛnɛ k'é, 1105 ʔeyi chu 1110 (Mr. Malcolm Williams, Canadian Dene yati k'eyaftɨ Dene, Terminologists ʔeyi chu Dene yati ha yaftɨ Council).

yatı Dene t’oho belaa hełtsı de yeręft’e hoꝓa betedhe tth’ı hané tth’ı ha dué hu yenaghelná hoꝓa.¹⁰⁴

Ku Dene t’á losı ꝓedırı ha bek’anota horełıh dé t’á Dene bet’esi Dene ghꝓá, ꝓeyı Dene yatı k’eyatı Dene ꝓedırı ꝓek’ech’a ꝓası hełtsı hoꝓa:

- T’a beghare ꝓası k’olyá ha ꝓerıht’ıs det’ıs provincial huto ꝓeyı łat’e Dene ꝓası hoghełıh Bası huto nąné hoꝓá kꝓt’ı heł; hutó
- Yuné t’a ꝓası k’enaıdher sı ghá yatı bets’ı chu t’anéłt’e ghayıé yek’e naıdher chu t’a thełtsı chu t’á ha ꝓeghalajna ha yatı bets’ı dajı hel hajııla dé.¹⁰⁵

Kulı Dene t’á beyatıé ꝓa dayatı dé ꝓedıhı ꝓeyı hel huhdełhıle kulı ꝓesꝓ’ele sı t’á Denedéđıne yatıé t’odorełꝓa Canada nask’athe dıhı Denedéđıne yatıé Dene yatı ha yatı bek’oret’a ha hoꝓa hılé ꝓa t’at’u hulta halyé ha.¹⁰⁶

Ku ꝓeyı Dene ꝓełá dełtth’ı ꝓedırı Dene yatı k’edayatı Dene k’ı hotıé ꝓedoghelnı hoꝓá, t’ok’e province k’eyaghé nadher sı kꝓt’e ꝓası hodoghelnı Dene bet’esi t’a yatı k’eyatı sı hotıe “yedorıshıꝓá” huto ꝓeyıhılé “yets’ęn t’anarıtsá.”¹⁰⁷ Dene yatı ha yatı hotıe t’a Dene ha yatı k’ı bąnełt’u ꝓek’ech’a yatıé hotıe ꝓek’esi yorıshá hoꝓá ꝓeyı ꝓa Dene bąnełt’u yatı yedarıtt’hagh ha ꝓa.

C. Tulu yunadhé heꝓá k’e

Ku ꝓeyı Dene ꝓełá dełtth’ı hotıe degharé t’at’u t’at’u ꝓası ghá nanóta ꝓedırı Denedéđıne yatıé bet’orełꝓa ꝓejá Yıı Hochogh Ba ꝓeıııdıh Dene dełtth’ı sı hotıe nezı beghalada hoꝓá dıhı Canada’s Denedéđıne chu t’á Denedéđıne hełılé sı ꝓełá sughua senıhıꝓa hok’e naradé ꝓa. Ku ꝓeyı yatıe dıhı tthenę ts’ęn bek’anota de Denedéđıne yatıé ꝓa yatı hıa de ꝓejá Yıı Hochogh t’ok’e Ba ꝓeıııdıh Dene dełtth’ı Yııı bet’orıdher dé bet’a ꝓełghá nanelyé ha konodher dé.

ꝓa t’oho ꝓedırı benánotá hudheré hu, Dene łá hadayałtı nı Denedéđıne yatıé ꝓejá Yııı bet’orełꝓa de Denedéđıne ꝓedeghá sughua danıdhen hıa ha Canada nask’athé bech’alanıe

104 Williams, 1105.

105 Williams, 1110.

106 Williams, 1125.

107 Déry, 1115. Ku ꝓedırı tth’ı honet’ı de: ꝓedırı Dene yatı k’eyatı Dene t’á ꝓełá dełtth’ı chu Dene yatı ha yatı British Columbia hots’ęn hots’ı, “[Code of Ethics Yatı t’a yeghare ꝓedodoghelnı.](#)”

chu t'ą hęł sı Bası. ʔeją Dene ʔeła dełtth'ı ʔeyı yatı hıłʔą k'e be due łat'é sı Dene yatı nıđhá k'ąy hane hıja ʔa.

Dene łą tth'ı t'a Ba ʔełıgıdh Dene ʔeją Yısı Hochogh Ba nıť'a hoʔą t'oho losı Denedédłıne yatıé ʔa dayatı hodorełʔıh dé ʔeyı chu t'oho hadayałtı de beba nıť'a hoʔą kudąne berıtt'h'agh ʔeją Yısı Hochogh Ba ʔełıgıdh Dene dełtth'ı ʔeyı chu t'ok'e Dene ʔeła dełtth'ı beheť t'ą Dene beyatıe ʔa yaghıłtı sı bek'anota hoʔą tthenę ts'ęn beyatıe hıłı ʔedıri Denedédłıne ts'ıʔane Dene hęł sı k'ąť'u bek'anóta ha ʔedıny hotthe hots'ı ʔeją nıh k'e nadé nı ʔá.

T'ą ʔeją Ba ʔełıgıdh Dene dełtth'ı ba hoʔą ʔeją Yısı Hochogh Ba ʔełıgıdh Dene dełtth'ı hadayałtı hadé Tthot'ıne chu Balaı in the ʔeją Yısı Hochogh t'a ʔerıht'ıs nedhe bet'a nıh k'e sehoʔą yatı gharé hoʔą nı t'atthé ʔedıri k'ıdeť hots'ı. ʔedıri Dene ʔeła dełtth'ı hadanıdhęn hu t'a Dene Ba ʔełıgıdh Dene beyatıe ʔa dayatı hodorełʔıh Denedédłıne yatıé ʔa ʔeją Yısı Hochogh beneredı hoʔą kudąné dé ʔeyı dıhı ʔası hoʔą k'esi hılé sı kodanıdhęn sı, ʔeyı hel dıhı Canada chu Denedédłıne chu Denedédłıne Dene hel sehenuť'a hok'enats'edé k'e hılé ʔá.

ʔeyı ʔá, t'ą Dene ʔeła dełtth'ı ʔedıri ʔası hodorełʔıh sı:

Denedédłıne yatıé bek'anota chu bet'a yatı ʔesqt'ele ʔeją Yısı Hochogh t'ok'e Ba ʔełıgıdh Dene dełtth'ı ʔedıri yatı holı gharé ʔedıri ʔerıht'ıs ye.

i. T'ąť'u bek'enatse'dé chu chu honezı benaré ʔası ghą yatı holı ʔedıri k'ı

Ku ʔedıri Dene ʔeła dełtth'ı is k'ı t'oho losı Denedédłıne yatıé ʔa yatı dé ʔeją Yısı Hochogh ba t'ok'e ʔełıgıdh Dene dełtth'ı chu t'ok'e Dene ʔeła dełtth'ı ba nıť'a hoʔą de nezı ha. Ku ʔedıri Dene ʔeła dełtth'ı yek'orıʔą sı ʔedıri yatı holı k'ı horıchılé ʔası k'ets'ıdeť dé bet'a horıcha hané dadı sı.¹⁰⁸

Ku honezı yatı hadé, t'ok'e ʔedıri Dene ʔeła dełtth'ı yatı nıʔą sı t'ąť'u Denedédłıne yatıé ʔeją Yısı Hochogh be bet'a yatı hadé, Dene besuhúdí hu, sughua ha bet'oreʔa hu t'ą losı ba nıť'a tth'ı hoʔą. Ku t'anądé yatı hadé, t'ąť'u bek'enats'edé sı hotıe bek'e ts'edeť de sughua ha t'ąť'u Denedédłıne yatıé chu t'a ʔası ghą yatı ʔa yatı dé yunı t'a ʔası k'e hote besuhúdí dé ʔeją Yısı Hochogh Ba ʔełıgıdh Dene dełtth'ı t'ąť'u ʔası ghet'el gharé.

108 Déry, 1140.

Yatı nedhé Denedédłıne yatıé t’at’u bet’oredhı ha

T’oho losı ʒeją Yıso Hochogh ʒası k’enats’edé dé, horelyyú t’ą Ba ʒełıgıdh Dene deltt’hı Denedédłıne yatıé ʒa yatı horełıh de ʒeją Yıso Hochogh t’ok’e Ba ʒełıgıdh Dene deltt’hı t’ą Bet’esé ʒası ghet’el hel yatı nıʒá hoʒą hotthe ʒeją Yıso Hochogh Ba ʒełıgıdh Dene deltt’hı hel ʒereht’ıs ʒa ʒeyı chu t’a ghą yatı ha yek’enyıle hoʒą Denedédłıne yatı ʒek’ech’a ʒa ʒeyı chu t’a ghą dayatı Ba hoʒası hel ku ʒeyı chu yunadhé t’oho ʒatı hayatı ha nıdhęn dé ʒeją Yıso Hochogh ts’ęn chu t’ą Dene ʒełı deltt’hı ts’ęn. Ku t’at’e ʒa ʒedıro yatı nedhe holı hadé ʒeją Yıso Hochogh t’ą bet’esı ʒası ghet’el hel sehudé hoʒą ʒa chu Dene yatı ts’erany k’é hoʒą ba nıʒ’a chu senıʒ’a hotthe t’oho Dene yatı ha yatı Dene tth’ı hulıá hoʒą ʒa t’ą Denedédłıne beyatıé ʒa ʒesodı horełıh be Dene yatı k’eyatı kanotá ʒeyı chu/beyatı k’e yatı hołé ha ʒeją Yıso Hochogh huto Dene ʒełı deltt’hı bel ʒası nodhı dé, huto ʒedıro ʒeją Yıso Hochogh Dene yatı k’e yatı Dene hozelıh huto t’oho ʒası ghą nayatı ts’ęn tth’u.

Ku ʒedıro t’anodhı beyatıé k’ı bek’enodhı nadłı hoʒą ʒeją Yıso Hochogh chu t’oho ʒeją Yıso Hochogh Ba ʒełıgıdh Denegodhé danıdeł huto t’ą Ba ʒełıgıdh Dene Denedédłıne yatıé ʒa dayatı hodorełıh dé.

ʒedıro yatı holı sı Ba ʒełıgıdh Dene Denedédłıne yatıé t’odorełıá ha

ʒa bonıdhı hadé ʒedıro Dene ʒełı deltt’hı ʒedıro yatı dathelıtsı sı t’ok’e Ba ʒełıgıdh Dene hadaytı hodorełıh de hotthe ts’ęn tth’u t’ą Dene Bet’esı ʒası ghet’ed ʒeją Yıso Hochogh t’ok’e Ba ʒełıgıdh Dene deltt’hı ts’ęn yatı nıʒa hoʒą ʒesorusı nıdhęn de Denedédłıne yatıé ʒa Dene nalé ʒeją Yıso Hochogh huto t’ok’é Dene ʒełı deltt’hı hel yatı horełıh dé. Ku t’a gharé ʒası k’enats’ede hadé t’ok’e Senate Dene Yedaghé deltt’hı ʒeyı k’adąne ʒeyı k’enadé sı dıhı. ʒeyer Senate Yedaghé Dene deltt’hı, t’a hotthe yatı nıʒ’a dohodı sı; ku ʒedıro yatı hotthe “t’a nodhı ts’ęn hoʒą” k’ı Dene xa nıʒ’a nanótá ha ʒeyı chu Dene yatı ha yatı hulıá t’ą la heręłt’e sı. Ku ʒeją Yıso Hochogh t’ok’e ʒası k’enats’edé, hotthe Dene xa nıʒ’a tth’ı hoʒą t’ą Denedédłıne yatıé ʒa yatı horełıh de ʒeyı chu senıʒá hoʒą ʒası beł ʒeghalada ha hulıá. Ku ʒeyı hel, t’ok’é Dene ʒełı deltt’hı k’odorelyą t’ą Denedédłıne yatıé ʒeją Yıso yet’a dayatı hadé t’a ʒası t’oreıá sı ʒedı ghonı ʒeyer Yıso ʒası k’enats’edé chu ʒeją Yıso Hochogh t’ok’e Dene ʒełı deltt’hı hel.

Dene t’ą Dene nalé hadayıłtı chu ʒeją tąnı Ba ʒełıgıdh Dene ʒeją Yıso Hochogh dıhı deltt’hı horelyyú doradı nı t’oho Denedédłıne yatıé in ʒeją Yıso Hochogh hadayatı hadé beyatıé t’a hotthe sehıjá dé nezı Dene hulıá t’ą Ba ʒełıgıdh Dene honéı deltt’hı sı bá.¹⁰⁹

109 Jolibois, 1130; Ouellette, 1230; ʒeyı chu Saganash, 1210 ʒeyı chu 1230.

Ku t'a nuheBa hoʔa sɪ t'oho Denedédłine ʔa yatié ʔeja Yisi Hochogh Ba ʔełigidh Dene deltth'i huk'é ʔasi k'enats'edé dé.

T'a Dene ʔeła deltth'i ʔediri danełnɪh sɪ t'a Ba ʔełigidh Denedédłine yatié ʔeja Yisi Hochogh t'ok'e Ba ʔełigidh Dene deltth'i ʔediri xaré Dene ha nuʔá ha t'a ʔeł'ech'a Dene ha hoʔasi ts'ɛn. Ku sehúde ts'ɛn tth'u t'oho Denedédłine yatié k'eyaltı Dene hułı t'a Denedédłine yatié k'eyaltı ha ʔeyı Ba ʔełigidh Dene ʔediri nełnɪh ha Ba hoʔasi:

- Yaltı ha neyı ts'ɛn tth'u ʔeyı Denedédłine yatié ʔa yaltı ha hotthé t'adı hası yerıtt'ıs dé Tthot'ıne huto Balaı yatié ʔá ʔeyı chu t'a Denedédłine yatié t'a Dene ʔası Bet'esı ghet'el ts'ɛn nılyıʔá dé Dene yati ha yaltı ts'ɛn. Ku ʔediri net'ı hadé, t'a Ba ʔełigidh Dene t'adı sɪ kudane ʔeıatıe ditth'agh ha ʔatt'u Tthot'ıne chu Balaı yatié ʔá, ʔeł'ınlı bek'e yati ʔá.
- Ku Dene neyı de yaltı ha hotthé ʔerıht'ıs selá hıle dé Denedédłine yatié ʔa yaltı ha nıdhɛn dé. T'a Ba ʔełigidh Dene t'adı kudane t'adı sɪ Tthot'ıne chu Balaı yati ha kudane bek'eyati, ʔeł'e bek'e yati ʔá. Ku t'ohó ʔeja Ba ʔełigidh Dene t'a yaltı ha hotthe ʔerıht'ıs seláhıle dé t'a Denedédłine yaltı ha, ʔedınlı seyıle hoʔa t'a Ba ʔełigidh Dene ʔeıatıe dek'erıtt'ıs ha ʔeja Yisi Hochogh Ba ʔełigidh Dene deltth'i ʔası ghet'el chu ʔası k'onı Dene beł.

Ku t'axa Denedédłine yatié k'e yaltı hułıle dé ʔeja t'a Denedédłine yatié Dene yaghıttı dé, ʔeyı Ba ʔełigidh Dene ba hoʔasi ʔediri hełtsı ha:

- ʔa yaltı ha neyı ts'ɛn tth'ú t'a Denedédłine ʔeıatıe ʔa yaltı ha, ʔedınlı xare t'adı ha ʔerıht'ıs selé hoʔa ʔediri Tthot'ıne huto Balaı yatié ʔá ʔeyı chu t'a Denedédłine yatié hełtsı sɪ ʔediri T'a Bet'esı ʔası ghet'el ts'ɛn nıłchuth t'a Dene yati ha yaltı ts'ɛn bek'eyati ha. Ku ʔeyı konódher dé t'a Ba ʔełigidh Dene t'adı sɪ kudane Tthot'ıne chu Balaı yati ʔa bek'eyati há. Ku ʔeja Dene ʔeła deltth'i hadánıdhɛn hu t'a Denedédłine yatié holı sɪ ʔeja Dene Ba ʔełigidh Dene ʔeıatıe sɪ ʔatt'u Tthot'ıne chu/huto Balaı Dene yati ha yaltı ʔa halyadé hotthe t'a yati ha yaltı yek'eyaltı hoʔa. Ku ʔeja t'a Dene ʔeła deltth'i ʔediri k'adanetta sɪ k'att'u Dene ts'ɛn nuʔ'a den t'a Dene yati k'eyaltı Dene kudane Tthot'ıne huto Balaı yatié ʔa yek'eyaltı hadé borenlıe ghonı chu due nııttı ghonı t'att'u ʔedoghelnı hoʔa yati k'e ʔası hołé ch'ası ʔası hayıla dé. ʔeyı betadhe tth'ı t'a Dene ʔeła deltth'i beł kohódi nı t'axa Dene yati Dene bel hotthe konódher nı. Ku konódher dé t'a Dene yati k'e yaltı hotthe yati nıʔá ha Ba hoʔasi ʔerıht'ıs k'eyaltı ts'ɛn

tth’u ƛerihth’is ƛeladune Dene yehtsɁ henɁ ha, bek’eyastɁ hut’á henɁ ha sets’Ɂhílé.¹¹⁰

- Dene neyɁ chu DenedédɁne yatíé ƛa hayaɁtɁ de ƛerihth’is selá hílé dé hotthé ts’ɛn tth’u. ƛeyer dé t’á Ba ƛeɁígdh Dene t’adí sɁ kudane Tthot’Ɂne chu Bálai yatíé ƛa bek’eyatí ha. T’á Ba ƛeɁígdh Dene hotíé honeɁɁh hoƛá ƛejá t’ok’e honezɁ Dene ƛeɁa delthth’Ɂ t’adanɁdheɁ sɁ ha nanédher hoƛá t’á Ba ƛeɁígdh Dene horelyy ƛeɁk’esɁ bela daftɁ hoƛá ƛejá YísɁ Hochogh hotie net’Ɂ hoƛá Dene ditth’agh hílé de ba horená ha ƛá. Ku t’oho t’á Ba ƛeɁígdh Dene hotthe t’adí ha ƛerihth’is sela hílé dé t’a DenedédɁne yatíé ƛa yaghɁtɁ ghá, ƛeyɁ Dene Ba ƛeɁígdh Dene t’adí sɁ dek’eríth’is hoƛá ƛa ƛeyɁ chu t’adí sɁ bek’onɁ ƛejá YísɁ Hochogh ƛasɁ k’onɁ hel, ku ƛeyɁ t’adí sɁ beyatie ƛejá YísɁ Hochogh Ba ƛeɁígdh Dene delthth’Ɂ ƛasɁ k’eralnɁ hel bek’onɁ ha.

Ku ƛaɁu beɁ t’á Dene ƛeɁa delthth’Ɂ t’adí sɁ hotíé bek’anóta ha nɁdheɁ dé ƛedírɁ Ba ƛeɁígdh Dene t’oho neyɁ dé DenedédɁne yatíé ƛa ƛejá YísɁ Hochogh t’oho ƛasɁ ghá yatɁ huk’é, Dene yatɁ k’eyatí beɁ hutó bedɁ dé t’adí sɁ Tthot’Ɂne chu Bálai yatɁ ƛa halyahílé dékuli, ƛeyɁ yatɁ holɁ sɁ bek’onɁ hoƛá. Ku ƛejá Dene ƛeɁa delthth’Ɂ sɁ t’á DenedédɁne yatíé ƛa ƛesódi de ƛejá YísɁ Hochogh t’at’u halyé ha hotthé seheny’t’á dé nezɁ ha.

T’á Dene ƛeɁa delthth’Ɂ ƛedírɁ k’oreƛá sɁ, in practice, ku ƛedírɁ bedɁ kulí ƛesot’elé sɁ t’á Ba ƛeɁígdh DenedédɁne beyatie ƛa Dene horɁker t’oho hozelker ha nuy’t’a hogharé ƛeyɁ yatɁ hílchú sɁ, ƛeyɁ chu honezɁ t’á ƛasɁ ƛejá YísɁ Hochogh behayatie k’Ɂ beritth’agh hile kulí ba nuy’t’a hoƛá.

DenedédɁne yatíé be’t’orɁdher t’oho ƛasɁ ghá yatɁ huk’é: t’adí sɁ bek’eríth’is ha ƛejá YísɁ Hochogh Ba ƛeɁígdh Dene delthth’Ɂ t’ok’e bets’Ɂ ƛasɁ k’onɁ hel

ƛa ƛedírɁ Dene ƛeɁa delthth’Ɂ yatɁ dathehtsɁ chu yerɁt’is ƛedírɁ k’Ɂ t’oho DenedédɁne yaghɁtɁ t’aghé de ƛejá YísɁ Hochogh yunadhé ƛeyɁ yatɁ dek’elyé ha belaghe nuydhí ts’ɛn tth’u ƛejá YísɁ Hochogh, baɁt’u Tthot’Ɂne yatíé chu Bálai yatɁ ƛá ƛedírɁ dzɁne daɁneft’u yatɁ k’onɁ hel (Hansard hulyé) ƛejá YísɁ Hochogh Ba ƛeɁígdh Dene delthth’Ɂ bets’Ɂ ƛasɁ hel, hotthe ts’ɛn ƛedírɁ yatíé t’at’u bek’onɁ ha. Ku Ba ƛeɁígdh Dene ƛedírɁ nuƛá ha ba hoƛásɁ, ƛedɁnɁ xaré hutó hozedé dé YísɁ Hochogh t’a ƛasɁ det’is sɁ ha, tsatsane benɁ huly hots’Ɂ ƛerihth’is selé ha Ba

110 YísɁ Hochogh t’ok’e Ba ƛeɁígdh Dene delthth’Ɂ, ƛasɁ ghá yatɁ Dene ƛeɁa delthth’Ɂ t’at’u begharé ƛasɁ k’enats’edé ƛeyɁ chu ƛejá YísɁ Hochogh t’a ƛasɁ daftɁ, *Evidence yatí hílchu nɁ*, 1st Session t’oho nayaɁtɁ, 42nd ƛejá YísɁ Hochogh, NayaɁtɁ 100, May 1 hulta, 2018 nene k’é, 1105 (Mr. Stéphan Déry, Department of Public Works ƛasɁ ghet’el hobasɁ hoƛá chu Government Services nihts’ɛn k’oldé t’at’u Dene ts’ɛnɁ hobasɁ).

hoʔasi ʔediri yati k'onj (Hansard hulyé k'é) huto t'ā Dene ʔeĀa deltth'i yati hulchu nj hel bek'onj ha, t'oho ʔeyi lať'é ʔasi hulj dé bet'oreĀá ha.

Ku ʔediri ʔasi ghet'el t'a begharé ʔasi hoghedı nak'é horená kulı ʔeyi chu/huto kudāne be'ta yati hoťe hailé k'ojā ʔediri Yisi Hochogh dālyé ha, ku t'ā Dene ʔeĀa deltth'i ʔesot'elé danjdheñ ʔejā Yisi Hochogh Ba ʔeĪgidh Dene deltth'i ha bet'esı ʔasi ghet'el nadaneta sı t'at'u nezı halyé ha yunadhé dé ʔeyi chu t'oho yati holj dé ʔejā Dene deltth'i ts'ęn yati njā ha.

Ku honezi ʔasi honet'ı hadé

ʔetk'ınj yati k'e yati: T'oho Dene yati k'eyati nuť'ā ʔıġaghe yatié hots'ı naké yatié ts'ęn, ʔetk'ınj bek'eyati k'esi halyé deĵā, nak'é ʔeĀadıne yati tth'ı hel ghonj. Ku ʔejā Dene ʔeĀa deltth'i bel Dene doradı nj t'oho k'at'u Dene yatié k'e yati den nahıyé bets'ı hulé hat'ı horelyı ʔasi bek'eyati ha horenjle Āá. Kulı ʔejā Dene ʔeĀa deltth'i ba ʔesot'elé sı kať'u Denedédlıne yatié k'e yati nodher dé t'oho hoĵā dé Tthot'ıne chu Balaı yati ʔa hoťe ha t'adı sı ghā ʔeyi chu t'a yati holj sı ʔejā Yisi Hochogh ba t'ok'é ʔeĪgidh Dene deltth'i hel.

ʔeyerhilé hots'ı Dene yati k'e yati Ku nañı Dene yati ts'eranj k'é hoĵā ʔejā Dene ʔeĀa deltth'i hel haradı hú kať'u ʔasi bek'enats'edé ha hoĵası kulı ʔeyi duĥı net'ı sı t'at'u hoťe ha. Ku nake ʔasi bet'a horená lať'e sı ʔediri ʔa ʔasi hoťe hadé, t'a t'ulé bet'oreĀa sı bek'e Dene yati k'eyati ha natserhilé dé nak'é hotıé ditth'aghailé ghonj Āá horelyı Dene xa.¹¹¹ ʔeyi ʔa t'ā Dene ʔeĀa deltth'i haradı hu ʔeyi lať'e duĥı ha bech'ası k'enats'edé deĵā duĥı bet'oreĀá lať'elé ʔa ʔeyi chu t'ā Dene yati ts'eranj k'é hoĵā sı t'ats'ęn ʔeyi sehenuť'a hots'ęn nezı halyá dé. T'ok'e Dene ʔeĀa deltth'i sı ʔediri ʔasi bek'enats'edé duĥı hoĵası nezı hijá sı ʔeyi ghet'el ha, ku ʔeyer nuñjdher dé detilé ha kōť'u Dene yati k'eyati nuť'a ha ʔeyi chu ʔasi nezı ghet'el dé hotıe Dene ʔeĀedarıth'agh halá yunadhé nuñjdher dé. ʔeyi ʔa, t'ok'e Dene ʔeĀa deltth'i t'ā Dene yati ts'eranj k'é hoĵā haraťı hu hotıe nadanúta kōť'ı ʔasi nezı hulĵah ha hoĵask'athe hots'ı Dene yati k'e nuť'á ha.

Ku t'ā Dene yaťı k'e yaťı Dene bela k'orelyā chu yęřęť'é Bası: Ku t'oho nadanęta huk'é ʔejā Dene ʔeĀa deltth'i bel dohodı nj, t'oho Dene yati k'e yaťı net'ı huk'é chu t'ā Dene yati k'edayatı Dene Tthot'ıne chu Balaı yati ʔa ʔeghadalaná dé, kōť'ı Dene řā hulj kulı Denedédlıne yatié ʔa Dene řahailé beyatié ʔa ʔeghadalana. Ku ʔeyi chu ʔediri ʔetelt'e lať'e sı t'ok'e ʔejā Dene ʔeĀa deltth'i ʔediri tth'ı beghā bel yaghťı nı t'ā Dene yati ts'eranj k'é hoĵā tth'ı koradı nj t'oho Dene yati ha yaťı hulĵá ʔejā Yisi Hochogh hel ʔeghadalana Denedédlıne yatié ʔa boręnjle Dene hulĵá ha, Inuktitut Hotena de borenj sı.¹¹² Ku ʔeyi

111 Déry, 1110.

112 Déry, 1110.

datedhé hadé Denedédłıne yatié Dene yatı k'e yatı Dene ɔŋa kuli bek'anóta hılé Dene ɔeyı Canadian Dene yatı k'eyatı Dene bet'esi bek'anóta ha, ɔeyı chu Dene yatı ha yatı Council hobet'esi.

Ku Dene ɔeła deltt'h'ı is ɔedıŋı sughua danıdhęn sı ɔeją Yıı Hochogh t'at'u Denedédłıne yatı ha yatı ɔeyı chu Dene yatı k'eyatı Dene húlá ha ɔeyer ɔeghadalana, ɔeyı Dene yatı ts'eraŋı k'é hoɔą hotie Denedédłıne haiyorıla Dene naradé hel ɔası nezı dafıı ah ɔeyı chu Dene t'a naradé sı beyatıe ɔa Denedédłıne yatié natser hané ha yunadhé de.

Hu t'a ɔasie bet'a horená ghonı: T'a Dene ɔeła deltt'h'ı ɔedııı kots'edı nı t'oho Dene yatı ha yatı k'e nııt'a dıhıı t'ok'é Dene ɔeła deltt'h'ı Yııı Dene yatı k'eyatı ha ɔeyı chu dıhıı t'ok'e Yııı West Block senáhulyé kqt'u nııt'a ha hoɔą dıhıı ɔeyer Dene yatı ha yatı ɔası hoé ha. Kuli t'ahot'ı ha hotie ɔatıı sehénııt'a hıle sı ɔeją Yııı Hochogh t'ok'e Ba ɔeııııı Dene deltt'h'ı nadene huıt'a ha hoɔą ɔa dıhıı Dene yatı ha yatı k'e ha. ɔeyı ɔa t'ok'e Dene ɔeła deltt'h'ı yenerenı sı ɔeyı t'ą ɔeją Yııı Hochogh Ba ɔeııııı Dene deltt'h'ı ɔası hodoghóŋı Dene ɔedııı Dene yatı k'eyatı k'e nııt'a hoɔą t'oho Denedédłıne yatié ɔa yatı dé bąft'u Tthot'ıne chu Balaı yatı ɔa yatı ha ɔeją Yııı Hochogh t'ą Ba ɔeııııı Dene deltt'h'ı bel nodher de.

Ba ɔeııııı Dene t'a tsamba ba theɔą yet'a ɔeghalana ha

Ku t'oho Dene nalye hayaıftı hu ɔedııı Dene ɔeła deltt'h'ı ts'ęn, Mr. Saganash hadı hu t'a tsamba nuheba nııt'a nuhnı Ba ɔeııııı Dene dethıltt'h'ı k'ı t'oho Denedédłıne yatié ɔa dayalııtı de nuheba hoɔą ɔeyı tsamba t'orııa ha nanı hoɔą nunı *Ba ɔeııııı Dene By-Law bet'a ɔası ghet'el yatı k'é.*¹¹³ Ku ɔeyı Dene ɔeła deltt'h'ı is dıhııı ɔedıııı danıdhęn sı t'ą Ba ɔeııııı Dene tsamba theɔası t'oho Denedédłıne yatié t'oreɔá de nanı hoɔą, ɔeją Yııı Hochogh ha ɔası k'enade de ɔeyı chu belaa hok'enadé de t'oho losı.

ɔeyı ɔa, Dene ɔeła deltt'h'ı ɔedııı yatı datheıtsı sı

Ku t'ą Dene ɔeyer Yııı tsamba hodogheıŋı ɔeyı tsamba theɔą sı t'ą Ba ɔeııııı Dene deltt'h'ı sı t'oho Denedédłıne yatié ɔa ɔası theıtsı de ɔeją Yııı Hochogh hobası ɔeyı t'a yeıtsı sı *Ba ɔeııııı Dene By-Law ɔerıht'ıs bet'a ɔası k'enats'edé k'e hoɔą.*

Honet'ı

Ku ɔeyı betadhe ɔası net'ıle kuli t'ok'e ɔeją Dene ɔeła deltt'h'ı ɔatıı ba nııt'a hoɔą t'oho Denedédłıne yatié ɔahot'ı dé ɔeją Yııı Hochogh huto nahıyé ɔası bek'e halya de t'ok'e Dene ɔeła deltt'h'ı ɔeyı tt'h'ı honezı honet'ı hoɔą yune sıııı nęnę hudher t'ąghe de ɔedıııı hobası ɔası ghą.

113 Saganash, 1245.

APPENDIX A BEK'INI ?ERIHTE'IS ?EJA THELA SI KU T'A DENE HADAYAHTI SI BEZI ?EJA THELA

T'ok'e zeghadalaná chu t'a hadayahtí zéja bezi sí	T'a dzine k'é	T'a nayayahtí k'é
Romeo Saganash, M.P. Ba zéigih Dene., Abitibi—Baie-James—Nunavik—Eeyou hoténa néne ts'én hots'í	2018/03/20 zediri dzine, za chu néne k'é	93
<p>Yisi Hochogh t'ok'e Ba zéigih Dene zéja delth'í Yisi hochogh ts'én</p> <p>Zeji chu André Gagnon, Deputy T'a Bet'esí zasi ghet'el t'alá, T'at'u nodher</p> <p>Charles Robert, T'a Bet'esí zasi ghet'el hulyé belá sí zéja Ba zéigih Dene Yisi Hochogh Ba zéigih Dene delth'í Yisi hochogh</p> <p>Georgina Jolibois, M.P. Ba zéigih Dene, Desnethé—Mississippi—Churchill River zéja hots'í</p>		
Robert-Falcon Ouellette, M.P. Ba zéigih Dene, Winnipeg Centre hots'í	2018/03/22 t'a dzine, za chu néne k'é	94
Hon. Serge Joyal, Senate Dene Yedaghé delth'í hudzi k'esí hulta sí	2018/03/27 t'a dzine, t'a zaa chu néne k'é	95
<p>Hon. Dennis Glen Patterson, Senate Dene Yedaghé delth'í hudzi k'esí hulta sí</p> <p>Ba zéigih Dene t'ok'e delth'í zedisi Ba zéigih Dene Northwest Territories Yuda néne hots'í</p> <p>Danielle Mager, t'a k'olderé Public Affairs Dene xa chu Communications bet'esí yatí holé Basí</p> <p>Yukon ts'én Ba zéigih Dene t'ok'e delth'í t'a Ba zéigih Dene dene hots'í</p> <p>Floyd McCormick, T'a Bet'esí zasi ghet'el hulyé Ba zéigih Dene kué ha</p>		

T'ok'e zeghadalaná chu t'á hadayałtı zęjá bezi sı	T'a dzıne k'é	T'a nayaıatı k'é
<p>Ba zęıııđıh t'ok'e dełtt'h'ı Ba zęıııđıh Dene kuę Yısı Nunavut Hoténa neęę hots'ı</p> <p>John Quirke, T'á Betł'esı zası ghetł'el hulyé Ba zęıııđıh Dene kuę ha</p>	2018/04/17 t'a dzıne, t'a zaa chu neęę k'é	97
<p>Tthenę nyá hayatı ha</p> <p>Cheryle Herman, Denesųłıne yatıe natser hanalé ha Dene ts'enı</p>	2018/04/19 t'a dzıne, t'a zaa chu neęę k'é	97
<p>T'á Dene zedırı Canadian Heritage Dene ch'alanié ts'erani Dene</p> <p>William Fizet, t'á k'oldere hultá zeyı ha Dene zęjá dayatı ha nułá</p> <p>Hubert Lussier, Deputy Minister k'oldere nedhe t'á k'older t'áłá Citizenship Dene xa, Heritage Dene ch'alanié ts'enı chu t'ok'e zęłk'ech'a neęę hoBası</p>	2018/04/19 t'a dzıne, t'a zaa chu neęę k'é	97
<p>Statistics hulyé Canada nask'athe zası dołtá Dene</p> <p>Pamela Best, t'á k'oldere ts'enı Social Dene xa Aboriginal Denedéđıne hoBası zası dołtá Dene</p> <p>Jean-Pierre Corbeil, t'á k'oldere t'áłá Social Dene xa Aboriginal Denedéđıne hoBası zası dołtá Dene</p>	2018/04/19 t'a dzıne, t'a zaa chu neęę k'é	97
<p>Statistics hulyé Canada nask'athe zası dołtá Dene</p> <p>Vivian O'Donnell, zası nanótá Dene Social Dene xa Aboriginal Denedéđıne hoBası zası dołtá Dene</p>	2018/04/19 t'a dzıne, t'a zaa chu neęę k'é	97
<p>Tthenę nyá hayatı ha</p> <p>Ellen Gabriel</p>	2018/04/26 t'a dzıne, t'a zaa chu neęę k'é	99
<p>T'oke Dene zęla dełtt'h'ı of First Nations Denedéđıne xa k'oldé</p> <p>National Chief Perry Bellegarde Dene k'odheré nedhé</p> <p>Miranda Huron, Dene yatıe ha k'oldere</p> <p>Roger Jones, T'á Dene k'odheré ts'enı yatı t'á</p>	2018/04/26 t'a dzıne, t'a zaa chu neęę k'é	99

T'ok'e reghadalaná chu t'á hadayałtı́ rejá bezi sı	T'a dzıne k'é	T'a nayayałtı́ k'é
Denedédłıne University of Canada Ɂerıhtł'ıs kuę nedhé Denedédłıne xa		
Arok Wolvengrey, Dene honeltęn Dene nedhe Algonquian Ɂená yatı hoBası horıshyą, Denedédłıne yatıé chu ch'alanıe chu honesi Ɂası hoBası hots'ı		
Tthenę nyá hayalı́ ha	2018/05/01 t'a dzıne, t'a zaa chu neęę k'é	100
Jérémie Séror, t'á k'older chu honeltęn nedhé t'áłá Ɂeya nąne hoá t'a yatı boghédı́ chu yatı honeltęn kuę, University of Ottawa Ɂerıhtł'ıs kuę nedhé hots'ı		
Ku Ɂası Hoghedı́ chu Nihts'ęn K'oldé hots'ı Ɂası ts'eraņı Bası		
Matthew Ball, K'oldere k'esi thedá Ɂelotsələ́ hots'ęn Dene yatı ts'eraņı k'é hoą Dęne yatı k'e yatı ha hoą hots'ı Stéphan Déry, K'oldere t'attheré hultá Dene yatı ts'eraņı k'é hoą Dęne yatı k'e yatı ha hoą hots'ı		
Eeyou Istchee James Bay t'asazé hots'ı Dene hel Ɂeghalaná		
Johanne Lacasse, K'olderé hultá Melissa Saganash, k'olderé Cree Ɂena-Québec hel Ɂeghalaná Ɂena ha k'oldé Dene Crees/Cree Nation Government k'oldé hots'ı		
Dene yatı k'edayalı́ chu yatı dałtı́ chu Ɂası dałtı́ Canada nask'athé hoBası	2018/05/03 t'a dzıne, t'a zaa chu neęę k'é	101
Malcolm Williams, t'á bet'esi nayatı ts'ęn Ɂası danełąh hoBası Scottish Ɂejá Yııı Hochogh hots'ı Ba Ɂełıgıdh Dene kuę hoBası		
Bronwyn Brady, Ɂerıhtł'ıs nedhé holı́ hots'ı Dene ts'ıņı Ruth Connelly, Beyatı hoghédı́ ha k'olderé Linda Orton, horelyı́ Dene xa yatı hoé chu Ɂeyı Ɂası ha k'oldé		
Ba Ɂełıgıdh Dene t'ok'e delth'ı yutthı́ ts'ęn t'a hoą sı ha Ba Ɂełıgıdh kuę	2018/05/23 t'a dzıne, t'a zaa chu neęę k'é	104
Michael Tatham, Ba Ɂełıgıdh kuę bet'esi Ɂası het'el hulyé		

APPENDIX B ʔERIHTŁ'IS BEK'INI NĪLYÁ T'A YATI NĪRALYA ʔEJA DELA SI

T'ok'e ʔeghadalaná chu t'ą hadayałtı ʔeja bezi si

Nąne hoʔa t'oke Dene ʔeła delth'í Quebec hots'į

NAYAŦI HOTS'Ŧ T'A ŦERIIHTŁ'IS DETŁ'IS

Ku Ŧediiri t'a yatı holŦ hots'Ŧ Ŧerihł'is sı *t'anodher hots'Ŧ Ŧejq det'is sı* ([Nayajtis Nos.<1 hulta 93, 94, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 108 Ŧeyı chu 116](#)) hulta sı horelyq Ŧejq nŦlyı sı.

Marsı danŦdhen sı Ŧejq nŦlyı,

Hon. Larry Bagnell, P.C., M.P. Ba ŦeŦıııdh Dene
T'a Dene bet'esi Ŧası ghq yatı

